

# ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΑΕΑ (SWOT)

(1<sup>η</sup> Αναθεωρημένη Έκδοση)

Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών  
Ιερά Οδός 75, 11855 ΑΘΗΝΑ

ΛΚΝ Ανάλυσις ΕΠΕ  
Αριστοτέλους 11, ΑΘΗΝΑ 10432



100  
1977-2020

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ  
AGRICULTURAL UNIVERSITY OF ATHENS



ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2020

## Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	4
Ειδικός στόχος 1: Υποστήριξη βιώσιμων γεωργικών εισοδημάτων και ανθεκτικότητας σε ολόκληρη την Ένωση για τη στήριξη της επισιτιστικής ασφάλειας.....	5
Ειδικός Στόχος 2: Ενίσχυση του Προσανατολισμού προς την Αγορά και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, συμπεριλαμβανομένης μεγαλύτερης εστίασης στην Έρευνα, την Τεχνολογία και την Ψηφιοποίηση.....	9
Ειδικός Στόχος 3: Βελτίωση της Θέσης των Αγροτών στην Αλυσίδα Αξίας.....	14
Ειδικός Στόχος 4: Συμβολή στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και στην προσαρμογή σε αυτήν καθώς και στη βιώσιμη ενέργεια» .....	20
Ειδικός Στόχος 5: Προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της αποτελεσματικής διαχείρισης των φυσικών πόρων όπως το νερό, το έδαφος και ο αέρας.....	22
Υδατικοί Πόροι.....	22
Εδαφικοί πόροι.....	25
Αέρας .....	25
Ειδικός Στόχος 6: Συμβολή στην προστασία της βιοποικιλότητας, ενίσχυση των υπηρεσιών οικοσυστήματος και διατήρηση οικοτόπων και τοπίων .....	26
Ειδικός Στόχος 7: Προσέλκυση Νέων Γεωργών και Διευκόλυνση της Επιχειρηματικής Ανάπτυξης στις Αγροτικές Περιοχές. ....	28
Ειδικός Στόχος 8: Προώθηση της Απασχόλησης, της Κοινωνικής ένταξης και της Τοπικής Ανάπτυξης στις Αγροτικές Περιοχές Συμπεριλαμβανομένης της Βιοοικονομίας και της Βιώσιμης Δασοκομίας.....	32
Προσβασιμότητα .....	33
Ευρυζωνικά δίκτυα .....	34
Βιοκαύσιμα – Κυκλική Οικονομία – Αξιοποίηση παραπροϊόντων .....	35
Φτώχεια – Κοινωνικός Αποκλεισμός.....	35
Τοπική Ανάπτυξη - Διακυβέρνηση .....	36
Ειδικός Στόχος 9: Βελτίωση της Ανταπόκρισης της Γεωργίας της Ε.Ε. στις Απαιτήσεις της Κοινωνίας όσον αφορά τα Τρόφιμα και την Υγεία, συμπεριλαμβανομένης της απαίτησης για Ασφαλή Θρεπτικά και Βιώσιμα Τρόφιμα, Απορρίμματα τροφίμων καθώς και για καλή μεταχείριση των ζώων. ....	37
Προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΟΠ/ΠΓΕ) .....	37
Ασφάλεια Τροφίμων από υπολείμματα.....	38

Αντι-μικροβιακή αντίσταση .....	39
Καλή Διαβίωση και Προστασία των Παραγωγικών Ζώων .....	39
Σπατάλη Τροφίμων .....	40
Υγιεινή διατροφή .....	41
<b>Εγκάρσιος στόχος: Ο Εκσυγχρονισμός του Αγροτικού Τομέα με την προώθηση και την Διάδοση της Γνώσης, της Καινοτομίας και της Ψηφιοποίησης στη Γεωργία και τις αγροτικές περιοχές και την Ενθάρρυνση υιοθέτησή τους .....</b>	<b>42</b>
Σύστημα Γεωργικής Γνώσης και Καινοτομίας (AKIS).....	42
Ψηφιοποίηση και Ελληνική Γεωργία.....	44
Ψηφιοποίηση – Αξιοποίηση ΤΠΕ στο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου της ΚΑΠ .....	46

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν κείμενο παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα της αναθεωρημένης Ανάλυσης Πλεονεκτημάτων, Αδυναμιών, Ευκαιριών και Απειλών (Ανάλυση ΠΑΕΑ)/ Strengths, Weakness, Opportunities and threats Analysis (SWOT analysis) που αποτελεί το Παραδοτέο 2.2. του έργου «**Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής – Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ)**» του Μέτρου 20 στο πλαίσιο του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020 (κωδικός ΟΠΣΑΑ: 0010966044).

Η συγκεκριμένη συνοπτική παρουσίαση των ευρημάτων της ανάλυσης ΠΑΕΑ είναι διορθωμένη ανά Ειδικό Στόχο. Η λεπτομερής τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης ΠΑΕΑ περιλαμβάνεται στο Παραδοτέο 2.2 όπου ο Ανάδοχος έχει παραδώσει από τις 12/10/2020 όπως αυτό προσδιορίζεται στην σύμβαση της 20<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 2020 που υπογράφηκε από τον Γενικό Γραμματέα Αγροτικής Πολιτικής και Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων του ΥπΑΑ&Τ και τους νόμιμους εκπροσώπους της ένωσης φορέων ΕΛΚΕ ΓΠΑ και ΛΚΝ Ανάλυσις Σύμβουλοι επιχειρήσεων και Ανάπτυξης Ε.Π.Ε.

Στάθης Κλωνάρης  
Καθηγητής ΓΠΑ  
Επιστημονικός Υπεύθυνος του  
έργου.

## Ειδικός στόχος 1: Υποστήριξη βιώσιμων γεωργικών εισοδημάτων και ανθεκτικότητας σε ολόκληρη την Ένωση για τη στήριξη της επισιτιστικής ασφάλειας

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, παρατηρείται μια τάση προς εξίσωση του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος ανά απασχολούμενο μέλος της οικογένειας (ΓΟΕ/ΜΑΕ οικογένειας), σε σχέση με τη μέση αμοιβή των μισθωτών αμοιβόμενων στην υπόλοιπη οικονομία, ως αποτέλεσμα και της μείωσης των αμοιβών στους λοιπούς κλάδους της οικονομίας κατά την δεκαετή περίοδο της οικονομικής κρίσης. Διαχρονικά, στην Ελλάδα, η **διαφορά** του ΓΟΕ/ΜΑΕ οικογένειας σε σύγκριση με την αμοιβή της εργασίας στους λοιπούς κλάδους της οικονομίας είναι **πολύ μικρότερη** σε σχέση με τον μέσο όρο της Ε.Ε (ΕΛ: 94% - ΕΕ-27: 45%)

Από την εξέταση των μακροοικονομικών δεικτών γεωργικού εισοδήματος, προκύπτει ότι το 2019 η Καθαρή Προστιθέμενη Αξία ανά ΜΑΕ στην Ελλάδα προσεγγίζει το **94%** του Ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Αντίθετα, με βάση τα δεδομένα ΔΙΓΕΛΠ(FADN-RICA) που αναφέρονται σε επίπεδο επαγγελματικής γεωργικής εκμετάλλευσης (δεδομένα σε «μικρο-» επίπεδο), προκύπτει ότι, κατά μέσο όρο, την τριετία 2015-2017, το μέσο Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα/εκμεταλλευση αντιστοιχεί στο **59% του μέσου ευρωπαϊκού όρου**. Όσον αφορά την συμβολή των άμεσων ενισχύσεων, υπολογίζεται ότι για το **78% περίπου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (δηλαδή περίπου 500.000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις)** το ΓΟΕ εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την **ύπαρξη άμεσων ενισχύσεων**.

Σε σχέση με τις κλαδικές διαφοροποιήσεις του ΓΟΕ, προκύπτει ότι, κατά μέσο όρο, χαμηλό ΓΟΕ (μικρότερο των 11.000 €) παρουσιάζουν οι εκμεταλλεύσεις με παραγωγική εξειδίκευση στην καλλιέργεια σιτηρών, ελαιοπρωτεϊνούχων σπόρων, ελαιοκαλλιέργειας και αμπελοκαλλιέργειας. Γεωργικές εκμεταλλεύσεις μεσαίου ΓΟΕ (δηλ. περίπου 11.000 €) εμφανίζονται κυρίως στις παραγωγικές εξειδικεύσεις των λοιπών αροτραίων και μικτής φυτικής παραγωγής. Τέλος, γεωργικές εκμεταλλεύσεις με υψηλό ΓΟΕ (μεγαλύτερο των 11.000 €) εμφανίζονται κυρίως στις παραγωγικές εξειδικεύσεις των βοειδών κρεατοπαραγωγ<sup>1</sup>, της αιγοπροβατοτροφίας και της μικτής φυτικής-ζωικής παραγωγής.

---

<sup>1</sup>Στον συγκεκριμένο κλάδο, οι άμεσες ενισχύσεις αντιπροσωπεύουν περίπου το 100% του ΓΟΕ ενώ η συμβολή τους στην παραγωγή κρέατος είναι ελάχιστη.

Το σύνολο των **3.876.360** δικαιωμάτων<sup>2</sup> ενίσχυσης, κατανέμεται στις τρεις αγρονομικές περιφέρειες των *Αροτραίων καλλιιεργειών*, των *Δενδρωδών καλλιιεργειών* και των *Βοσκοτόπων*, με ποσοστά 45,5%, 21,7% και 32,8%, αντίστοιχα. Η κατοχή των δικαιωμάτων είναι ανισοβαρώς κατανομημένη –όπως είναι φυσικό– μεταξύ των εκμεταλλεύσεων διαφορετικού οικονομικού μεγέθους. Οι Γεωργικές εκμεταλλεύσεις **μεσαίου και υψηλού οικονομικού** μεγέθους (>25.000 €) αντιπροσωπεύουν το **12%** των εκμεταλλεύσεων της χώρας και κατέχουν περίπου το **45%** των δικαιωμάτων. Η ανισοκατανομή αυτή οφείλεται στην σύνδεση του δικαιώματος με την γη, όπου μεγάλου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις κατέχουν και πολλές εκτάσεις, άρα και περισσότερα δικαιώματα. Για παράδειγμα, εκμεταλλεύσεις οικονομικού μεγέθους μικρότερου των 2.000 €, κατά μέσο όρο κατέχουν 1,57 δικαιώματα, ενώ εκμεταλλεύσεις οικονομικού μεγέθους μεγαλύτερου των 500.000 €, κατέχουν κατά μέσο όρο 68,07 δικαιώματα.

Επιπλέον, ανισοκατανομή παρατηρείται και στην μοναδιαία αξία των δικαιωμάτων μεταξύ εκμεταλλεύσεων που ανήκουν στην ίδια αγρονομική περιφέρεια, ακόμα και στην ίδια παραγωγική εξειδίκευση. Η ανισοκατανομή αυτή οφείλεται στην υιοθέτηση του ιστορικού μοντέλου, όπου η αξία του δικαιώματος διαμορφώθηκε βάσει των εισπραχθεισών ενισχύσεων την περίοδο αναφοράς 2000-2003, που είχαν οριστεί κάτω από διαφορετικά καθεστώτα ενίσχυσης ανά καλλιέργεια (βαμβάκι ελαιόλαδο, καπνός, κ.λπ.). Οι διαφορές στην μοναδιαία αξία των δικαιωμάτων εντός της ίδιας αγρονομικής περιφέρειας έχουν αμβλυωθεί στην τρέχουσα περίοδο, με την εφαρμογή του μοντέλου εσωτερικής σύγκλισης.

Η εξάλειψη των υφιστάμενων διαφορών στην μοναδιαία αξία δικαιώματος εντός της ίδιας αγρονομικής περιφέρειας αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης από τον Σύμβουλο, ο οποίος επεξεργάστηκε και παρέδωσε μία σειρά σεναρίων διαφορετικών μοντέλων εσωτερικής σύγκλισης για την μεταβατική περίοδο 2020-2022. Κεντρικό συμπέρασμα από την μελέτη των διαφορετικών σεναρίων ήταν ότι λόγω εσωτερικής σύγκλισης, θα σημειωθούν **μεταβιβάσεις** ποσών βασικής (και πράσινης) ενίσχυσης από εκμεταλλεύσεις που σχεδόν στο σύνολό τους είναι μικρού οικονομικού μεγέθους (περίπου 265.000 ή το **44%** του συνόλου) προς 210.000 λοιπές εκμεταλλεύσεις ή το **35%** του συνόλου (διαφόρων οικονομικών μεγεθών). Το ύψος των μεταβιβάσεων εξαρτάται από την αυστηρότητα κάθε σεναρίου. Στην περίπτωση εξίσωσης της μοναδιαίας αξίας των δικαιωμάτων, θα μεταβιβαστούν, από εκμεταλλεύσεις που σχεδόν στο σύνολο τους είναι μικρού οικονομικού μεγέθους, ποσά 206 εκατ. € βασικής και πράσινης ενίσχυσης (σε σύνολο 1,566 εκατ.

---

<sup>2</sup>Ένα δικαίωμα ενίσχυσης αντιστοιχεί σε 1 εκτάριο γης και η αξία του ισούται με το άθροισμα της Βασικής και Πράσινης ενίσχυσης.

ή 13,1% του συνόλου), επηρεάζοντας την οικονομική βιωσιμότητα του συνόλου των εκμεταλλεύσεων.

Μέσω του Πρώτου Πυλώνα και για την διευκόλυνση της προσέλκυσης γεωργών νεαρής ηλικίας, από το 2014 παρέχεται πρόσθετη συμπληρωματική ενίσχυση σε γεωργούς κάτω των 40 ετών για πενταετή περίοδο από την ημερομηνία εγκατάστασής τους. Την ενίσχυση αυτή λαμβάνει το 13% των εκμεταλλεύσεων που δικαιούνται βασικής και πράσινης ενίσχυσης. Τα υψηλότερα ποσοστά γεωργών νεαρής ηλικίας στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων κάθε παραγωγικής εξειδίκευσης, συναντώνται στις παραγωγικές εξειδικεύσεις των κηπευτικών (25%), των προβάτων (23%), των βοοειδών (21%) και της χοιροτροφίας-πτηνοτροφίας (19%), δηλαδή σε εξειδικεύσεις που επιτυγχάνουν το υψηλότερο μέσο ΓΟΕ/εκμετάλλευση, γεγονός που δείχνει ότι οι δικαιούχοι της πρόσθετης ενίσχυσης λειτουργούν **ορθολογικά**. Από πλευράς οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεων, **τα υψηλότερα ποσοστά γεωργών νεαρής ηλικίας εντοπίζονται στις μικρού (19%) και μεσαίου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις (19%), δηλ. τις εκμεταλλεύσεις με οικονομικό μέγεθος 8.000 € -25.000 € και 25.000 € -50.000 €**, αντίστοιχα, ενώ αξιοσημείωτη είναι η παρουσία τους και στις μεγάλες και πάρα πολύ μεγάλες εκμεταλλεύσεις. Σ'όλους αυτούς πρέπει να δοθούν ισχυρά κίνητρα από τον Πυλώνα 2 για μεγέθυνση του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεών τους, συνοδεία εξειδικευμένης εκπαίδευσης και παροχής γεωργικών συμβουλών.Γενικότερα, η προσέλκυση γεωργών νεαρής ηλικίας μπορεί να βελτιωθεί, είτε με την περαιτέρω ενίσχυση και καλύτερη στόχευση αμφοτερω των παρεμβάσεων ( Πυλώνας 1 & 2), είτε με εθνικές πολιτικές που υπερβαίνουν το πλαίσιο παρεμβάσεων του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΑΠ 2021-2027 (π.χ. φορολογικά μέτρα, μεταβολή κληρονομικού δικαίου κ.λπ.).

Προαιρετικές συνδεδεμένες ενισχύσεις (19 σε αριθμό) λαμβάνει περίπου το 1/3 του συνόλου των εκμεταλλεύσεων της χώρας, που είναι δικαιούχοι άμεσων ενισχύσεων. Το είδος των ενισχύσεων αυτών συνδέεται με καλλιέργειες που σε προηγούμενες προγραμματικές περιόδους απολάμβαναν υψηλές στρεμματικές επιδοτήσεις (σκληρό σιτάρι, κορινθιακή σταφίδα, βιομηχανική τομάτα, ζαχαρότευτλα) ή αφορούσαν ενισχύσεις επεξεργασίας β' ποιότητας προϊόντων (χυμοποίηση πορτοκαλιών και ροδάκινων). Το ίδιο ισχύει και με τα παλιά 'πριμ' ζωικής παραγωγής (επιλέξιμες κεφαλές αιγοπροβάτων, παχυνόμενοι μόσχοι κ.λπ.). **Πέντε προαιρετικές συνδεδεμένες ενισχύσεις συγκεντρώνουν το 72% των συνολικών πληρωμών** (για το πρόβειο και αίγαιο κρέας, για το βόειο κρέας, για την καλλιέργεια πρωτεϊνούχων κτηνοτροφικών σανοδοτικών ψυχανθών και για την καλλιέργεια σκληρού σίτου). Οι συνδεδεμένες ενισχύσεις συναρτώνται με το ύψος της παραγωγής (συνήθως έως ένα επίπεδο) και κατά συνέπεια με το μέγεθος των

εκμεταλλεύσεων, γεγονός που οδηγεί σε περαιτέρω ανισοκατανομή των ενισχύσεων.

Η ειδική ενίσχυση βάμβακος αντιστοιχεί στο 7,7% των ενισχύσεων της χώρας, ενώ κατά μέσο όρο, ανά εκμετάλλευση, το υψηλότερο ποσό ειδικής ενίσχυσης βάμβακος εισπράττουν οι εκμεταλλεύσεις των μεγάλων οικονομικών μεγεθών. Τέλος, **με την πάροδο των ετών, η ανισοκατανομή των άμεσων ενισχύσεων αυξάνεται. Το 2019, το 10% των εκμεταλλεύσεων συγκεντρώνει το 48% των συνολικών άμεσων ενισχύσεων, ενώ το 45% του συνολικού πληθυσμού των εκμεταλλεύσεων μπορούν να θεωρηθούν ως μικροκαλλιεργητές (με βάση τον ορισμό του αντίστοιχου καθεστώτος) και λαμβάνουν το 10% του συνολικού ύψους των άμεσων ενισχύσεων.**



## Ειδικός Στόχος 2: Ενίσχυση του Προσανατολισμού προς την Αγορά και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, συμπεριλαμβανομένης μεγαλύτερης εστίασης στην Έρευνα, την Τεχνολογία και την Ψηφιοποίηση

Η Συνολική Παραγωγικότητα των Συντελεστών Παραγωγής (Total Factor Productivity), δηλαδή το αθροιστικό αποτέλεσμα της επίδρασης των τεχνολογικών μεταβολών και των μεταβολών στην τεχνική αποτελεσματικότητα και αποτελεσματικότητα κλίμακας (μεγέθους), κατά μέσο όρο, στην Ελληνική γεωργία παραμένει διαχρονικά (2004-2018) αμετάβλητη, ενώ στην ΕΕ αυξήθηκε κατά 10%.

Σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας παρουσιάζεται στην αιγοπροβατοτροφία και τα κηπευτικά, ενώ έντονη πτώση της παραγωγικότητας εμφανίζεται σε κλάδους ιδιαίτερα επιδοτούμενους, όπως οι λοιπές αροτραίες καλλιέργειες (καπνός, βαμβάκι, ζαχαρότευτλα κ.λπ.), η μικτή φυτική παραγωγή (περιλαμβάνονται αροτραίες καλλιέργειες, ελαιοκομία) και τα βοοειδή. Πτώση της παραγωγικότητας εμφανίζεται επίσης σε φθίνοντες παραδοσιακούς κλάδους (αμπελοκαλλιέργεια). Ο κρίσιμος αυτός δείκτης θα μπορούσε να αυξηθεί με την ορθολογική εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών, την ουσιαστική εκπαίδευση των γεωργών, την εκτεταμένη και στοχευμένη χρήση γεωργικών συμβουλών, την αύξηση των επενδύσεων και κυρίως τον επανακαθορισμό του τρόπου εφαρμογής των Σχεδίων Βελτίωσης. Ίσως απαιτείται ένας νέος οδικός χάρτης διαρθρωτικών παρεμβάσεων που μπορεί να φέρει πολύ θετικά αποτελέσματα όσον αφορά την ανάπτυξη της γεωργίας, χωρίς την δέσμευση υπέρογκων χρηματοδοτικών πόρων.

Την τελευταία 20ετία (1999-2019), ανάλογη απόκλιση μεταξύ της χώρας και του μέσου όρου της ΕΕ εμφανίζει και η παραγωγικότητα της εργασίας (η Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής ανά Μονάδα Ανθρώπινης Εργασίας, αμειβόμενης και μη). Η απόκλιση αυτή εμφανίζει την παραγωγικότητα της εργασίας στην ελληνική γεωργία να αντιστοιχεί στο **65%** του μέσου όρου της ΕΕ το 2019, ως αποτέλεσμα κυρίως έλλειψης επενδύσεων, που αφορούν την ορθολογική ή και συλλογική εκμηχάνιση της γεωργίας, η οποία θα υποκαθιστούσε αξιόπιστα την ανθρώπινη εργασία. Η κατάσταση στους κλάδους της μεταποίησης τροφίμων, ποτών και καπνού, είναι καλύτερη, αφού η μέση ΑΠΑ ανά απασχολούμενο για την τριετία 2015-2017 διαμορφώθηκε στο **85,4%** του ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Ο εγχώριος αγροδιατροφικός τομέας δημιουργεί ένα πολύ ισχυρό πλέγμα ενδοκλαδικών και διακλαδικών σχέσεων στην Ελληνική οικονομία, το οποίο μπορεί

και πρέπει να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο με στοχευμένες ενέργειες, εξειδικευμένες σε κλαδικό και χωρικό επίπεδο. Εξασφαλίζει επίσης πολύ υψηλό βαθμό αυτάρκειας στην εγχώρια αγορά, σε έναν πολύ μεγάλο αριθμό προϊόντων.

Οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στην Ελληνική γεωργία έχουν ανακάμψει ελαφρά μετά το 2015, παρόλα αυτά, όπως διαπιστώνει πρόσφατη έρευνα της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, υφίσταται ένα επενδυτικό κενό της τάξης των 4,5 έως 14,3 δισεκ. €. Την περίοδο 2008-2017 πραγματοποιήθηκαν συνολικά ακαθάριστες επενδύσεις ύψους 21,8 δισεκατ. € σε ολόκληρο τον αγροδιατροφικό τομέα, από τις οποίες το 59,5% στην πρωτογενή παραγωγή, το 18,6% στη μεταποίηση τροφίμων και το 11,4% στο χονδρικό εμπόριο τροφίμων-ποτών-καπνού. **Κατά την περίοδο της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, στο σύνολο των κλάδων του αγροδιατροφικού τομέα, τη σχετικά μεγαλύτερη ανθεκτικότητα παρουσίασε η μεταποίηση τροφίμων, όπως προκύπτει από τις σχετικά μικρότερες μειώσεις που εμφάνισε στις συνολικές ακαθάριστες επενδύσεις, τον αριθμό των επιχειρήσεων και το συνολικό καθαρό πάγιο κεφάλαιο, καθώς και από την αύξηση στον συνολικό αριθμό των απασχολούμενων, κατά 36,7%.**

**Το πρόβλημα της αποεπένδυσης εξακολουθεί να υφίσταται και να υπονομεύει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα της πρωτογενούς παραγωγής.**

Η σχέση του ύψους των χρησιμοποιούμενων δαπανών ανά 1€ παραγόμενης Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής (ΑΑΠ) είναι δείκτης ανταγωνιστικότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Ο δείκτης αυτός εξετάζεται στις παραγωγικές εξειδικεύσεις (Τεχνικοοικονομικοί Προσανατολισμοί/ΤΟΠ) των εκμεταλλεύσεων του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής (ΔΙΓΕΛΠ) για την χώρα. Στις παραγωγικές εξειδικεύσεις Σιτηρά, ελαιούχοι και πρωτεϊνούχοι σπόροι, Λουπές αροτραίες καλλιέργειες, Αμπελοκαλλιέργεια, Βοοειδή κρεοπαραγωγής και Καρποφάγα, παρατηρείται υψηλότερο ύψος αξίας ενδιάμεσης κατανάλωσης ανά 1€ παραγόμενης Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής απ' ότι, στον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ. Εκτός ίσως από τη διαφορά τιμών των εισροών μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, το χαρακτηριστικό αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα χαμηλότερου βαθμού αποτελεσματικότητας στην χρήση των συντελεστών παραγωγής. Άλλωστε και η ανάλυση της συνολικής παραγωγικότητας (TFP) αναδεικνύει αντίστοιχα προβλήματα.

Όμως, σε δυο παραγωγικές εξειδικεύσεις που σχετίζονται με την αιγοπροβατοτροφία (Πρόβατα και Αίγες, και Μικτή φυτική και ζωική παραγωγή) το ύψος της χρησιμοποιούμενης ενδιάμεσης κατανάλωσης ανά 1€ παραγόμενης ΑΑΠ είναι χαμηλότερο απ' ότι, στον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ, ως αποτέλεσμα της

εκτεταμένης χρήσης των ελληνικών φυσικών βοσκότοπων στην διατροφή των αιγοπροβάτων.

Σχεδόν σε όλες τις παραγωγικές εξειδικεύσεις, το ύψος των αποσβέσεων ανά 1€ παραγόμενης Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής είναι υψηλότερο στην Ελλάδα έναντι του μ.ό. της ΕΕ. Το χαρακτηριστικό αυτό, εκτός ίσως από την ύπαρξη διαφορετικού επιπέδου τιμών των στοιχείων μονίμου και ημιμονίμου κεφαλαίου μεταξύ των χωρών της ΕΕ, αναδεικνύει το ενδεχόμενο ύπαρξης φαινομένων **αναποτελεσματικότητας κλίμακας**, δηλαδή ανορθολογικού (**πλεονάζοντος**) ύψους επενδεδυμένου κεφαλαίου έναντι του μεγέθους των αντίστοιχων εκμεταλλεύσεων. Εξαιρέση αποτελούν οι ΤΟΠ των βοοειδών, των καρποφάγων και της μικτής φυτικής-ζωικής παραγωγής, όπου το χαμηλότερο ύψος αποσβέσεων ανά 1€ παραγόμενης ΑΑΠ στην Ελλάδα, έναντι του μ.ο. των άλλων χωρών της ΕΕ, δείχνει και την ενδεχόμενη ανάγκη περαιτέρω εντατικοποίησης της παραγωγής, μέσω πρόσθετων επενδύσεων, οι οποίες αφορούν κυρίως την αύξηση του βόειου και χοιρινού κρέατος, που είναι για την χώρα, δυο προϊόντα έντονα ελλειμματικά.

Σε όλες τις εξεταζόμενες παραγωγικές εξειδικεύσεις, οι λοιπές δαπάνες χρησιμοποίησης ξένων συντελεστών παραγωγής (ενοίκιο ξένων εδαφών, αμοιβή ξένης εργασίας και καταβαλλόμενοι τόκοι ξένων κεφαλαίων) ή Total External Factors ανά 1€ παραγόμενης Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής, είναι χαμηλότερες στην Ελλάδα σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ. Το χαρακτηριστικό αυτό τονίζει τον οικογενειακό χαρακτήρα της ελληνικής γεωργίας που φαίνεται να είναι περισσότερο έντονος στην χώρα, σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ.

Η ανάλυση του εξωτερικού εμπορίου πραγματοποιήθηκε για τα πρωτογενή γεωργικά προϊόντα, τα προϊόντα των μεταποιητικών κλάδων τροφίμων-ποτών-καπνού, καθώς και το εκκοκκισμένο βαμβάκι. Κατά τη διάρκεια της τελευταίας 15ετίας, η αξία των εξαγωγών όλων αυτών των προϊόντων υπερδιπλασιάστηκε, ενώ η αξία των εισαγωγών αυξήθηκε κατά 37%, με αποτέλεσμα το έλλειμμα του αγροτικού εμπορικού ισοζυγίου να μειωθεί από τα 2,1 δισεκ. € στα 623 εκατ. €. Την πρώτη πεντάδα των πιο δυναμικών εξαγωγικών προϊόντων αποτελούν το βαμβάκι, τα ψάρια, τα παρασκευασμένα λαχανικά, τα τυριά και το ελαιόλαδο. Η Ιταλία και η Γερμανία καταλαμβάνουν σταθερά τις δύο πρώτες θέσεις, συγκεντρώνοντας το 2019 το 1/4 των συνολικών εξαγωγών. Η αξία των εξαγωγών των μεταποιημένων προϊόντων **αυξήθηκε κατά 70%** την περίοδο 2009-2019, έναντι αύξησης κατά 26% της αξίας των πρωτογενών προϊόντων. Ως γνωστόν, τα μεταποιημένα προϊόντα δημιουργούν πολύ μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία, η οποία και διαχέεται σε μεγαλύτερο τμήμα του παραγωγικού ιστού της Ελληνικής οικονομίας.

Τα κρέατα (κυρίως χοιρινό και βόειο), μαζί με τις ζωοτροφές, αποτελούν **περισσότερο από το 1/4 της συνολικής αξίας των εισαγωγών.** Ακολουθούν τα

ψάρια και μαλάκια, τα τυριά, τα ποτά, τα τσιγάρα-πούρα-επεξεργασμένος καπνός, τα γάλατα, το σιτάρι και ο καφές. Στις εισαγωγές κυριαρχούν τα μαζικής παραγωγής-αδιαφοροποίητα προϊόντα (“commodities”), όσο και άλλα πρωτογενή προϊόντα, όπως τα κτηνοτροφικά σιτηρά. Επίσης, σε τρεις κατηγορίες προϊόντων, εκτός από μεγάλες εισαγωγές, έχουμε ταυτόχρονα και αυξανόμενες εξαγωγές, με αποτέλεσμα να βελτιώνεται αισθητά η ανταγωνιστικότητά τους: 1) τα ψάρια και μαλάκια, 2) τα τυριά, 3) τα τσιγάρα-πούρα-επεξεργασμένος καπνός.

Σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές σημειώνονται τα τελευταία χρόνια στην Ελληνική γεωργία. Με βάση τα στοιχεία της Eurostat, ο συνολικός αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων μειώθηκε κατά **20%** μετά το 2007, ενώ με βάση τα στοιχεία του ΟΣΔΕ, το μέσο μέγεθος της εκμετάλλευσης στη χώρα παραμένει σταθερό την τελευταία δετία, περί τα **7,7 εκτάρια**<sup>3</sup>. Το μέσο αυτό μέγεθος επιτυγχάνεται δια μέσου της εντατικής ενοικίασης εδαφών, καθώς τα 2/3 περίπου της γεωργικής γης είναι ενοικιαζόμενα. Η δυσκαμψία που παρατηρείται διαχρονικά για την αύξηση του φυσικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων (οι αιτίες είναι πολλές και δε μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά από το Στρατηγικό Σχέδιο), οδηγεί σε μονοσήμαντο προσανατολισμό εφαρμογής πολιτικών αύξησης του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων (π.χ. κτηνοτροφία, κηπευτικά).

Η Ελληνική γεωργία χαρακτηρίζεται από σημαντική κλαδική ετερογένεια, με τρεις μεγάλες ομάδες παραγωγικών εξειδικεύσεων: α) μόνιμες καλλιέργειες, β) ετήσιες καλλιέργειες και γ) κτηνοτροφία. Το 2019, οι τρεις αυτές ομάδες αντιπροσώπευαν το 54,7%, το 25,4% και το 13,3% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων της χώρας, αντίστοιχα. Πρώτη με διαφορά είναι η παραγωγική εξειδίκευση της ελαιοκομίας (38,6% του συνόλου), η οποία μαζί με τις λοιπές μόνιμες καλλιέργειες (κυρίως άλλες δενδρώδεις όπως ροδακινιές, μηλιές, κ.λπ.) και τα εσπεριδοειδή αντιπροσωπεύει τις μισές εκμ/σεις της χώρας. Οι μόνοι ΤΟΠ στους οποίους σημειώθηκε αύξηση στον αριθμό των εκμ/σεων την περίοδο 2011-2019, είναι τα πρόβατα, τα βοοειδή, τα λοιπά αμπελοκομικά, τα κηπευτικά-άνθη και οι πολυκαλλιέργειες, δηλ. κλάδοι με υψηλά εισοδήματα κατά μέσο όρο.

Σημειώνεται ότι το 13% των εκμεταλλεύσεων, που έχουν κτηνοτροφική εξειδίκευση, παράγουν το 31,5% της συνολικής Τυπικής Αξίας Παραγωγής, γεγονός που αναδεικνύει την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας ως βασικό εργαλείο ανάπτυξης της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής της Ελληνικής «γεωργίας», αλλά και ως σημαντικό παράγοντα αύξησης του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων. Οι εκμ/σεις των κτηνοτροφικών ΤΟΠ έχουν μέσο οικονομικό μέγεθος τετραπλάσιο από τους ΤΟΠ των δενδρωδών καλλιεργειών και διπλάσιο από τους ΤΟΠ των ετήσιων

---

<sup>3</sup> Με βάση τα δεδομένα της έρευνας Γεωργικών Διαρθρώσεων (2016) το μέσο μέγεθος της Γ.Ε στην Ελλάδα είναι 6,7 Εκτάρια ενώ στην ΕΕ -27 16,6 Εκτάρια

καλλιεργειών. Τα μεγαλύτερα μέσα οικονομικά μεγέθη έχουν οι ΤΟΠ των καρποφάγων (χοιροτροφία και πτηνοτροφία), των βοοειδών και των κηπευτικών-ανθέων. Τέσσερις τύποι παραγωγικών κατευθύνσεων την γεωργικών εκμεταλλεύσεων (ΤΟΠ) απασχολούν το 60% του ανθρώπινου δυναμικού: Ελαιοκομία (21,2%), Αιγοπρόβατα (16,4%), Αροτραίες καλλιέργειες (12,1%) και Φρούτα και Εσπεριδοειδή (10,2%), για τις οποίες η έμφαση (πολιτικές και αξιοποίηση ερευνητικών αποτελεσμάτων) πρέπει να επικεντρωθούν στη μείωση του κόστους μέσω της αξιοποίησης της τεχνολογίας σε φάσεις της γεωργικής παραγωγής, που απαιτούν σήμερα πληθώρα εργατικών χεριών (συγκομιδή κ.λπ.).

### Ειδικός Στόχος 3: Βελτίωση της Θέσης των Αγροτών στην Αλυσίδα Αξίας.

Η αναγκαιότητα ενίσχυσης της θέσης του παραγωγού στην αλυσίδα αξίας του αγροδιατροφικού τομέα αποτελεί στόχο της ΚΑΠ που προκύπτει από τις σημαντικές αλλαγές που σημειώνονται σε παγκόσμιο επίπεδο όπως τις τάσεις συγκέντρωσης στα ανάντη και κατάντη της πρωτογενούς παραγωγής, τμήματα της αλυσίδας αξίας της αγροδιατροφής, την συνεχή μείωση του αριθμού των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, την αύξηση του μεγάλου μεγέθους γεωργικών εκμεταλλεύσεων (mega farms) και την απόκλιση του εισοδήματος/αμοιβών των «γεωργών» από τους εργαζόμενους στους λοιπούς κλάδους της οικονομίας.

Στην Ελλάδα σε όρους αξίας παραγωγής η φυτική παραγωγή κατέχει το 75,4 % της συνολικής αξίας ενώ η ζωική παραγωγή το 24,6% ποσοστά που παρουσιάζουν μικρές διακυμάνσεις διαχρονικά. Η αξία της φυτικής παραγωγής της χώρας αντιπροσωπεύει το **3,6%** της αξίας της φυτικής παραγωγής της Ε.Ε ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την ζωική παραγωγή ανέρχεται σε 1,5%. Σημειώνεται ότι στους τρεις κλάδους φυτικής παραγωγής με την υψηλότερη αξία παραγωγής λειτουργούν συνεργατικά σχήματα (ομάδες παραγωγών) και υλοποιούνται τομεακά προγράμματα (Ε.Π οπωροκηπευτικών – περιλαμβάνει φρούτα και λαχανικά - ελαίας και ελαιόλαδου).

Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών αποτελεί τον σημαντικότερο κλάδο της ελληνικής μεταποίησης σε όρους αριθμού επιχειρήσεων, απασχόλησης προσωπικού, ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας ενώ βρίσκεται στη δεύτερη θέση αναφορικά με τον κύκλο εργασιών και την αξία παραγωγής υπολειπόμενος ελάχιστα του κλάδου των προϊόντων οπτάνθρακα και διύλισης πετρελαίου. Υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης πολύ ισχυρότερων διακλαδικών διασυνδέσεων της γεωργίας με τους άλλους τομείς της οικονομίας και ιδιαίτερα της μεταποίησης και του τουρισμού.

Σε όρους απασχόλησης η απασχόληση στη γεωργία και τα δάση αποτελεί κατά μέσο όρο το 55% έως 65% της συνολικής απασχόλησης στην αγροδιατροφική αλυσίδα (εξαρτάται από το εάν κάποιος θα συμπεριλάβει τον κλάδο της εστίασης στην αλυσίδα ή όχι). Τα ποσοστά αυτά είναι σημαντικά υψηλότερα από τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς μέσους όρους.

Το μερίδιο της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα κυμαίνεται στο 11% ενώ Ε.Ε-27 στο 4,5% , η απασχόληση στη μεταποίηση τροφίμων (αυξάνει διαρκώς ακόμα και στην περίοδο της βαθύτερης οικονομικής κρίσης), ποτών και

καπνού απασχολεί στην Ελλάδα το 3,4% (2019) και στην Ε.Ε-27 το 2,4% του συνόλου των απασχολούμενων.

Η συμμετοχή της γεωργίας στην Ελλάδα στην αλυσίδα αυξήθηκε από περίπου 41% το 2008 σε 51,5% το 2017. Την ίδια χρονική περίοδο, η συμμετοχή της γεωργίας στην αλυσίδα της ΕΕ-27 μειώθηκε από σχεδόν 26% σε σχεδόν 23%

Η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) στο μεταποιητικό τμήμα της αλυσίδας αξίας (2008-2017) μειώθηκε κατά -11%. Η μείωση αυτή προήλθε από την μικρή σχετικά μείωση στην ΑΠΑ της μεταποίησης τροφίμων (5,4%), αλλά κυρίως από την πολύ μεγάλη μείωση στο κλάδο ποτών, σχεδόν 54%, η οποία ήταν ραγδαία από το 2010 και μετά όταν ο κλάδος έχασε σχεδόν τη μισή αξία της ΑΠΑ. Ο κλάδος του χονδρικού εμπορίου είχε μείωση σχεδόν 51% με όλους του υποκλάδους να έχουν παρόμοια ποσοστά μείωσης της ΑΠΑ. Αυτό είναι μία ένδειξη σταδιακής υποχώρησης του κλάδου και υποκατάστασή του από τον κλάδο του λιανικού εμπορίου.

Το λιανικό εμπόριο είχε μείωση της ΑΠΑ κατά 37%, που διαμορφώθηκε από δύο τάσεις. Πρώτον τη συνολική μείωση του τζίρου στο λιανεμπόριο κυρίως ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Δεύτερον, την ανακατανομή των πωλήσεων (και συνεπώς της ΑΠΑ) από τα μικρά και εξειδικευμένα καταστήματα λιανικής που ειδικεύονται στα τρόφιμα (φούρνοι, μανάβικα, κρεοπωλεία, κ.λπ.) που έχασαν σχεδόν 86% της ΑΠΑ προς τα μεγάλα σούπερ μάρκετ των οποίων η ΑΠΑ μειώθηκε μόλις κατά 12%.

Στην Ελλάδα η συμμετοχή της γεωργίας στην προστιθέμενη αξία της αλυσίδας αξίας της αγροδιατροφής βαίνει αυξανόμενη όπως προαναφέρθηκε όχι όμως εξ αιτίας της αύξησης της σε απόλυτες τιμές αλλά λόγω της συρρίκνωσης της προστιθέμενης αξίας των λοιπών τομέων εξαιτίας της μεγάλης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας την περίοδο

Σημαντικές αλλαγές παρατηρήθηκαν στην διάρθρωση της αγροδιατροφικής αλυσίδας την περίοδο 2007-2018. Αναλυτικότερα για τους ανιόντες κλάδους η περίοδος 2009-2018 είχε μεικτές τάσεις. Η βιομηχανία λιπασμάτων παρουσιάζει ελαφρά μεγέθυνση και υπάρχει μια ελαφρά τάση συγκέντρωσης του κλάδου ως προς τα πάγια. Η βιομηχανία αγροτικών και δασικών μηχανημάτων και εργαλείων αρχικά συρρικνώθηκε (2009-2014) και μετά σταθεροποιήθηκε. Η βιομηχανία μηχανημάτων τροφίμων είναι σε συρρίκνωση. Το ίδιο ισχύει και για το χονδρικό εμπόριο μηχανημάτων και εργαλείων.

Η Βιομηχανία τροφίμων και ποτών παρουσιάζει διαφορετική πορεία ανάμεσα στους κλάδους της. Αναλυτικότερα στη μεταποίηση τροφίμων το μέσο μερίδιο της επιχείρησης (τζίρος ανά επιχείρηση) και το μέσο μέγεθος σε όρους απασχόλησης

(απασχολούμενοι ανά επιχείρηση) αυξήθηκαν αντίστοιχα με την αύξηση του τζίρου και της απασχόλησης. Συνεπώς δεν υπάρχει ένδειξη ότι ο κλάδος προχώρησε σε συγκέντρωση στο διάστημα αυτό. Το **9,4%** του συνόλου των επιχειρήσεων του κλάδου τροφίμων καλύπτουν το **85%** του τζίρου των 15,5 χιλιάδων επιχειρήσεων. Ο κλάδος των ποτών ακολούθησε μάλλον μία πορεία διασποράς παρά συγκέντρωσης. Το 22% των επιχειρήσεων του κλάδου των ποτών καλύπτουν το 85% του τζίρου.

Στο κλάδο μεταποίησης και προϊόντων καπνού παρατηρείται αύξηση του δείκτη συγκέντρωσης στην περίοδο 2009-2018. Για το σύνολο του χονδρικού εμπορίου με βάση τα δεδομένα της ICAP που συγκεντρώνει τις μεγάλες επιχειρήσεις, ο δείκτης συγκέντρωσης σχεδόν διπλασιάστηκε την περίοδο 2009-2018 δείχνοντας τις σαφείς τάσεις συγκέντρωσης του κλάδου αναφορικά με τις μεγάλες επιχειρήσεις αυτού ενώ διαφαίνεται ότι την δεκαετία 2008-2017, ένα μεγάλο μέρος του χονδρικού εμπορίου υποκαταστάθηκε από την μεταποίηση και τις αλυσίδες σουπερ-μάρκετ. Στο κλάδο του λιανικού εμπορίου παρατηρείται συγκέντρωση και επιταχυνόμενη αύξηση της βαρύτητας του ρόλου των σουπερ μάρκετ στο εμπόριο των τροφίμων. Οι πέντε μεγαλύτερες αλυσίδες σουπερ μάρκετ συγκέντρωσαν στην Ελλάδα το 2018 το 90,1% των συνολικών πωλήσεων των 42 συνολικά αλυσίδων του κλάδου (CR5=90,1%)

Ο ευρωπαϊκός μέσος όρος της αναλογίας των τροφίμων στη συνολική κατανάλωση παρέμεινε σχετικά σταθερός (12,2%), σε αντίθεση με τη συνεχή αύξηση των αντίστοιχων ποσοστών στην Ελλάδα (κυμαίνεται στο 16,9% το 2017). Η μεγαλύτερη αναλογία των ειδών διατροφής στην Ελλάδα σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη (μέσος όρος) αποτελεί μια ένδειξη της σχετικής μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος στη χώρα τα τελευταία έτη.

Ο βαθμός «ολοκλήρωσης» της αγροδιατροφικής αλυσίδας αναδεικνύει ασυνέχειες και διαφορετική εξέλιξη των τιμών παραγωγού στην Ελλάδα σε σχέση με την Ε.Ε. Με βάση την ανάλυση της μακροχρόνιας και βραχυχρόνιας μεταβολής του συνόλου των τιμών των δεικτών τιμών εγχώριων γεωργικών προϊόντων (που κατ' ουσία δείχνει τις τιμές γεωργικών εισροών στη μεταποίηση τροφίμων παραγωγού) (AG COM), τιμών παραγωγού μεταποιημένων αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (PPI), τιμών καταναλωτή μεταποιημένων αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (HCPI), τιμών εισαγομένων τροφίμων και αγροτικών προϊόντων ως ενδιάμεσων εισροών στη μεταποίηση (IMP) προκύπτει ότι οι (i) δείκτες τιμών παραγωγού αγροτικών προϊόντων και μεταποιητή αγροτικών προϊόντων παρουσιάζουν έντονες διακυμάνσεις (πολύ μεγαλύτερες για τον παραγωγό) σε αντίθεση με την Ε.Ε που αμφότεροι οι δείκτες έχουν ανοδική τάση. (ii) οι διακυμάνσεις των τιμών παραγωγού είναι πολύ εντονότερες στους κλάδους των σιτηρών, ελαίων και λαδιού, λιγότερο έντονες στους κλάδους γάλακτος, αυγών και τυριού ενώ ο



μικρότερες διακυμάνσεις καταγράφονται στον κλάδο του κρέατος (ιι) οι μεταβολές των τιμών των εγχώριων γεωργικών προϊόντων που αποτελούν εισροή στη μεταποίηση δεν σχετίζονται με τις μεταβολές των αντίστοιχων εισαγόμενων προϊόντων (iv) υπάρχει άμεση συσχέτιση των μεταβολών των τιμών των δεικτών μεταποιητή – καταναλωτή (v) δεν συσχετίζονται οι μεταβολές των τιμών των δεικτών παραγωγού με τις τιμές μεταποιητή και καταναλωτή

Οι αγρότες στη χώρα μας επεκτείνονται στα κατάντη τμήματα της εφοδιαστικής αλυσίδας σε περιορισμένο βαθμό (π.χ στη μεταποίηση/καθετοποίηση της παραγωγής ή στις άμεσες πωλήσεις τον τελικό καταναλωτή) και χάνουν ευκαιρίες να αυξήσουν το εισόδημα τους εισπράττοντας τμήμα της παραγόμενης προστιθέμενης αξίας στα κατάντη τμήματα της αλυσίδας αξίας. Επιπλέον, υπάρχει έλλειψη κάθετης ολοκλήρωσης υπό τον έλεγχο του πρωτογενούς τομέα και ασυμμετρία στη μετακύλιση τιμών κατά μήκος της αλυσίδας εξαιτίας αλλά όχι αποκλειστικά, της ασυμμετρίας στη δύναμη αγοράς.

Η εφοδιαστική αλυσίδα καθιστά αδύναμη τη θέση των μικρών κυρίως παραγωγών στην Ελλάδα. Τα μέτρα που μπορούν να βοηθήσουν τους παραγωγούς σχετίζονται με την ανάδειξη της ποιότητας των προϊόντων τους, την συνεργασία για την επίτευξη οικονομικών κλίμακας, την αύξηση της διαπραγματευτικής τους δύναμης, τη δικτύωση τους, την καθετοποίηση και τη διαφοροποίηση της παραγωγής.

Τα σήματα πιστοποίησης ποιότητας και ασφάλειας των προϊόντων δεν αξιολογούνται με τον ίδιο τρόπο από τους ευρωπαίους καταναλωτές ενώ οι καταναλωτές αναγνωρίζουν και εμπιστεύονται περισσότερο τα εθνικά σήματα ποιότητας παρά τα ευρωπαϊκά

Η αγορά των βιολογικών προϊόντων και των πιστοποιημένων προϊόντων (ΠΟΠ – ΠΓΕ) συνεχώς αναπτύσσεται στην Ε.Ε αντίθετα στην Ελλάδα παρά την πολύ σημαντική αύξηση των εκτάσεων που ασκείται βιολογική γεωργία /κτηνοτροφία η αγορά των βιολογικών προϊόντων είναι εξαιρετικά περιορισμένη ενώ δεν έχει αξιοποιηθεί η δυνατότητα εξαγωγών βιολογικών προϊόντων. Η κατά κεφαλή δαπάνη στην Ελλάδα για βιολογικά προϊόντα είναι 6 € ενώ στην ΕΕ 75.

Η συνολική αξία πωλήσεων ελληνικών προϊόντων με προστατευόμενες ενδείξεις (ΠΟΠ και ΠΓΕ), μεταξύ 2010 και 2017, αυξήθηκε κατά 18% ή κατά 174 εκατ. €. Από τη συνολική αυτή αύξηση, το 90% (δηλ. τα 160 εκατ. €) οφείλεται στην αύξηση των πωλήσεων των τυριών και κυρίως της φέτας.

Στα πιστοποιημένα προϊόντα, το μερίδιο των συνολικών εξαγωγών στις συνολικές πωλήσεις αυξήθηκε από 28% το 2010 σε 42% το 2017. Πρόκειται δηλαδή για έναν

εξαιρετικά δυναμικό και εξωστρεφή τομέα, με πολλαπλή συνεισφορά στην ελληνική αγροτική οικονομία

Τα Ελληνικά Τυριά ΠΟΠ, μπορούν να διαδραματίσουν σπουδαίο ρόλο για την κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους και την δημιουργία ποικίλων θετικών εξωτερικών οικονομικών. Οπωσδήποτε επείγει η συστηματική αποτίμηση του βαθμού αξιοποίησης των Ελληνικών τυριών – και των άλλων κατηγοριών προϊόντων – που έχουν πιστοποιηθεί με προστατευόμενες Γεωγραφικές Ενδείξεις.

Η πανδημία του Covid 19 οδήγησε στην ώθηση των πωλήσεων μέσω διαδικτύου. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να καταγραφεί ως ευκαιρία για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς ή άλλες συλλογικές οργανώσεις (ομάδες παραγωγών) για να αναπτύξουν δίκτυα διανομής με αξιόλογες πωλήσεις, όπως γίνεται σε άλλες χώρες και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των καταναλωτών μέσα από τη χρήση βραχειών αλυσίδων. Σύμφωνα με μελέτη που διεξήχθη από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Έρευνας (EPRS), το 2015 το 15% των αγροτών πούλησαν το ήμισυ των προϊόντων τους μέσω των βραχειών αλυσίδων εφοδιασμού τροφίμων.

Στην Ελλάδα η συνεργασία και η οργάνωση των παραγωγών υπολείπεται σημαντικά σε σχέση με την Ε.Ε. Το πλέον επιτυχημένο παράδειγμα συνεργασιών αποτελεί η Συμβολαϊκή Γεωργία (ΣΓ) όπου μέχρι σήμερα έχουν ενταχθεί σε προγράμματα περισσότεροι από 40.000 γεωργοί και 370 μεταποιητικές και εμπορικές επιχειρήσεις και συνεταιρισμοί, καθώς και περισσότερα από 55 προϊόντα. Τα τελευταία χρόνια η ΣΓ εμφανίζει μια αυξανόμενη δυναμική στη χώρα μας αλλά και διεθνώς. Όπως επισημαίνουν και οι Fischer και Hartmann (2010), οι επενδύσεις πολυεθνικών εταιρειών στον τομέα της επεξεργασίας τροφίμων και του λιανικού εμπορίου, καθώς και το άνοιγμα των διεθνών αγορών, έχουν επηρεάσει τον ανταγωνισμό στις τοπικές αγορές, εισάγοντας υψηλότερα πρότυπα, επέκταση της συμβολαϊκής παραγωγής και κάθετο συντονισμό στην αλυσίδα εφοδιασμού των τροφίμων.

Ο χαμηλός βαθμός οργάνωσης των αγροτών σε συλλογικά σχήματα (αποτελεί προϋπόθεση) σε σχέση με την ΕΕ οδηγεί και στην διαφοροποίηση και περιορισμένη αξιοποίηση των πόρων της ΚΓΠ που διατίθενται για την χρηματοδότηση των Τομεακών Προγραμμάτων της Κοινής Οργάνωσης Αγοράς. Στη Ελλάδα διατίθεται το 2,4% των πόρων της ΚΑΠ έναντι 4,2% στην ΕΕ

Συνολικά στην χώρα έχουν αναγνωρισθεί 346 ομάδες παραγωγών, 300 οργανώσεις παραγωγών με 47.478 μέλη

Ο βαθμός οργάνωσης των αγροτών σε συλλογικά 'σχήματα διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των Κρατών Μελών. Στα παλαιά Κράτη Μέλη ιδιαίτερα στην Βόρεια Ευρώπη παρατηρείται πολύ υψηλότερος βαθμός συμμετοχής των γεωργών (55 – 75%) ενώ αντίθετα τα νέα Κράτη Μέλη (διεύρυνση 2004) και στις χώρες του Ευρωπαϊκού νότου η συμμετοχή των γεωργών σε ομάδες παραγωγών /οργανώσεις παραγωγών είναι περιορισμένη. Οι συχνές αλλαγές τροποποιήσεις στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τους Συνεταιρισμούς /οργανώσεις παραγωγών/ Διεπαγγελματικές Οργανώσεις δημιουργεί προβλήματα αλλά είναι δεδομένη η αναγκαιότητα αύξησης της συμμετοχής των παραγωγών σε συλλογικά - συνεργατικά σχήματα σαν ένα ακόμα «εργαλείο» για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας

Τέλος η ενσωμάτωση των τομεακών προγραμμάτων που έχουν διακριτό σύστημα Εφαρμογής/ Παρακολούθησης/ Αξιολόγησης στο Στρατηγικό Σχέδιο και ιδιαίτερα στο Πλαίσιο Επιδόσεων ενέχει πολλούς κινδύνους. Η εκκρεμότητα στην ψήφιση του μεταβατικού κανονισμού επιτείνει το πρόβλημα

## **Ειδικός Στόχος 4: Συμβολή στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και στην προσαρμογή σε αυτήν καθώς και στη βιώσιμη ενέργεια»**

Σε ότι αφορά στο στόχο του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής φαίνεται ότι οι επιδόσεις της χώρας βρίσκονται σε αρκετά καλά επίπεδα, αφού οι εκπομπές αερίων θερμοκηπίου παρουσιάζουν καθοδική τάση τα τελευταία χρόνια. Παρατηρείται ότι η συμβολή της ελληνικής γεωργίας στο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής επίσης μειώνεται, αφού η χρήση συνθετικών λιπασμάτων μειώνεται ελαφρώς αλλά και η παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές παρουσιάζει ελαφρά ανοδική τάση στη γεωργία. Η κατανάλωση ενέργειας ανά εκτάριο τόσο στη γεωργία όσο και στη δασοκομία είναι κατά πολύ χαμηλότερη του μ.ο. της ΕΕ. Βέβαια, οι μειώσεις που παρατηρούνται στις εκπομπές όπως μείωση του  $N_2O$ ,  $CH_4$  δεν μπορούν να αποδοθούν στη βελτίωση των πρακτικών αλλά μάλλον στη μείωση της δραστηριότητας (π.χ. μείωση του αριθμού των ζώων, μείωση της χρήσης λιπασμάτων), που σημαίνει ότι σε περίπτωση ανάκαμψης της παραγωγής οι τάσεις είναι λίαν πιθανό να αναστραφούν.

Παρά τα θετικά σημάδια, το ποσοστό συμμετοχής της γεωργίας στις συνολικές εκπομπές θερμοκηπίου παραμένει σταθερό ή και αυξάνεται, αφού σε άλλους κλάδους η τάση μείωσης των εκπομπών είναι μεγαλύτερη και αυτό ίσως φέρει τη γεωργία στο στόχαστρο της κοινής γνώμης. Ως προς την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στη δασοκομία αυτή παρουσιάζει πτωτική τάση και απομακρύνεται από τον κοινοτικό μέσο όρο όπως και η συμμετοχή της γεωργίας (παρά την ανοδική τάση σε απόλυτους αριθμούς) και της δασοκομίας στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.

Στην επίλυση των προβλημάτων που παρουσιάζονται ως προς την παραγωγή και τη χρήση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές αναμένεται να βοηθήσει η αναβάθμιση των πολιτικών της ΕΕ για την παραγωγή και χρήση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Ειδικότερα η εισαγωγή κριτηρίων αειφορίας αναμένεται να μειώσει τις πιθανές αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την αύξηση της παραγωγής και χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.

Η δέσμευση άνθρακα από τα δάση και τους βοσκοτόπους φαίνεται να αυξάνεται αλλά αυτή η θετική εξέλιξη βρίσκεται υπό τη συνεχή απειλή των πυρκαγιών, ενώ η δέσμευση άνθρακα από τη γεωργία μειώνεται διαχρονικά.

Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν σαφή πλαίσια πολιτικής που αφορούν στη συμβολή της γεωργίας και της δασοκομίας στο μετριασμό της κλιματικής αλλαγής,

τόσο στην Εθνική Στρατηγική για τα Δάση όσο και στο Εθνικό σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα.

Ως προς τον στόχο της **προσαρμογής** της ελληνικής γεωργίας και της υπαίθρου στο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, τα πρώτα ενδεικτικά στοιχεία δείχνουν μια έντονη διαφοροποίηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής ανάλογα με την περιφέρεια και την καλλιέργεια, γεγονός που αφ' εαυτής καλεί για την κατάρτιση μιας χωρικά και κλαδικά διαφοροποιημένης στρατηγικής. Υπάρχουν περιπτώσεις καλλιεργειών αλλά και περιφερειών της χώρας για τις οποίες αναμένεται ότι η κλιματική αλλαγή θα έχει θετική ή ήπια αρνητική επίδραση στις αποδόσεις. Ενώ για συγκεκριμένες καλλιέργειες (μεταξύ αυτών και κάποιες κρίσιμες όπως η ελιά και το αμπέλι και περιφέρειες (οι νησιωτικές του Αιγαίου) για τις οποίες οι επιπτώσεις φαίνεται να είναι σοβαρότερες. Τέλος, η ξηρασία που αποτελεί ήδη μεγάλο πρόβλημα για μεγάλη έκταση της χώρας αναμένεται να επιδεινωθεί λόγω της κλιματικής αλλαγής.

Ένα σημαντικό στοιχείο για τον ορθό σχεδιασμό και εφαρμογή κατά τη νέα επερχόμενη προγραμματική περίοδο, είναι ότι στο Εθνικό Σχέδιο Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή περιέχονται συγκεκριμένες και λεπτομερείς δράσεις για τη γεωργία και τη δασοκομία οι οποίες αναμένεται να εξειδικευθούν περαιτέρω στα Περιφερειακά Σχέδια Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή.

## **Ειδικός Στόχος 5: Προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της αποτελεσματικής διαχείρισης των φυσικών πόρων όπως το νερό, το έδαφος και ο αέρας**

Η αύξηση της συχνότητας αλλά και της έντασης των αντίξων καιρικών φαινομένων, όπως π.χ. αύξηση ημερών ξηρασίας, πλημμυρικών φαινομένων, ως αποτελέσματα της αλλαγής κλίματος αναμένεται να επηρεάσουν καθοριστικά την διαχείριση των φυσικών πόρων.

### **Υδατικοί Πόροι**

Από τη χωρική ανάλυση της ποσοτικής και της ποιοτικής κατάστασης των υδατικών πόρων προκύπτει ότι υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ Υδατικών Διαμερισμάτων και σημαντική μεν αλλά, σε γενικές γραμμές, μικρότερη διαφοροποίηση μεταξύ των Λεκανών Απορροής εντός των Υδατικών Διαμερισμάτων. Αυτό καλεί σε μια προσεκτική ενσωμάτωση του χωρικού σχεδιασμού στο Στρατηγικό σχέδιο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα υπόγεια νερά, των οποίων ο εμπλουτισμός είναι δυσκολότερος και συνεχίζουν να είναι ο κυριότερος τροφοδότης της άρδευσης, και μάλιστα η συμμετοχή τους αυξάνεται ως ποσοστό. Ενώ λοιπόν στα ΥΔ Ηπείρου, Δυτικής Στερεάς Ελλάδας και Ανατολικής Μακεδονίας, η εξάρτηση της γεωργίας από υπόγειους υδροφορείς φτάνει στο ¼ των χρησιμοποιούμενων στη γεωργία υδάτων, στα ΥΔ Δυτικής Πελοποννήσου, Βόρειας Πελοποννήσου, Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας, Κεντρικής Μακεδονίας και Θράκης η εξάρτηση από τα υπόγεια νερά είναι από 2/3 έως ¾. Στα δε ΥΔ Ανατολικής Πελοποννήσου, Αττικής, Δυτικής Μακεδονίας, Κρήτης και νησιών του Αιγαίου η γεωργία τροφοδοτείται από 84 έως 100% από υπόγεια νερά.

Βάσει των στοιχείων από τις επίσημες στατιστικές, οι αρδευόμενες εκτάσεις, φαίνεται να ακολουθούν πτωτική τάση, όπως επίσης και η μέση ανά εκτάριο κατανάλωση αρδευτικού νερού η οποία φαίνεται να μειώθηκε, αφού μειώθηκε στο μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής γης της χώρας (περίπου 2/3 των αρδευόμενων εκτάσεων).

Από την άλλη πλευρά, οι εκτιμήσεις μελέτης που στηρίχθηκε στα στοιχεία του ΟΣΔΕ μόνο για το 2015 και το 2018, δείχνουν αύξηση των αρδευόμενων εκτάσεων και, παράλληλα, παρατηρείται ότι οι απολήψεις ύδατος παρουσιάζουν σταθερότητα ή και αυξητική τάση, ανεξάρτητα από τη μεθοδολογία και τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται. Και κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να είναι παράλογο αφού η

μέση ανά εκτάριο κατανάλωση αρδευτικού νερού αυξήθηκε σε πάνω από 1/3 των αρδευόμενων εκτάσεων και μάλιστα σε ιδιαίτερα ανταγωνιστικούς κλάδους που αντιπροσωπεύουν το 20% των αρδευόμενων εκτάσεων και του αρδευτικού νερού (συμπύρηνο ροδάκινο, μηλοειδή, ζωτροφές, λοιπές δενδρώδεις, μπανάνες, ανθοκομικά, φυτώρια) αυξήθηκαν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αλλά και η μέση κατανάλωση αρδευτικού ύδατος ανά στρέμμα.

Το αποτέλεσμα φαίνεται να είναι ότι στα Υδατικά Διαμερίσματα της Θεσσαλίας, Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας και Αττικής οι υπόγειοι υδατικοί πόροι εκτιμάται ότι βρίσκονται σε προβληματική κατάσταση αφού ένα μεγάλο ποσοστό των υπόγειων νερών αντλούνται από υδροφορείς που βρίσκονται σε κακή κατάσταση. Στις δύο τελευταίες περιφέρειες μάλιστα το πρόβλημα είναι εντονότερο αφού η εξάρτηση της γεωργίας από τα υπόγεια νερά είναι πολύ μεγάλη, σχεδόν πλήρης. Παρουσιάζονται δε σημειακά, μεν αλλά συχνά, φαινόμενα υφαλμύρισης στους παράκτιους υδροφορείς λόγω υπεράντλησης.

Στις νησιωτικές περιοχές η κατάσταση ποικίλλει. Η αυξημένη εξάρτηση της γεωργίας των νησιών από τους υπόγειους υδροφορείς επιβαρύνει το πρόβλημα συνολικά αλλά κυρίως σε αυτά από τα νησιά όπου οι υπόγειοι υδατικοί πόροι δέχονται πιέσεις.

Τέλος η αποδοτικότητα της άρδευσης είναι μικρή αφού το ποσοστό απωλειών τόσο στη μεταφορά όσο και στην εφαρμογή ξεπερνάει το 35% και δεν φαίνεται να βελτιώθηκε στο διάστημα 2015-2018. Αυτό όμως δημιουργεί μεγάλα περιθώρια βελτίωσης και μείωσης των απωλειών στην άρδευση οι οποίες ξεπερνούν το 1/3 της ποσότητας του νερού άρδευσης της χώρας.

Η κατάσταση των επιφανειακών υδροφορέων από πλευράς συγκέντρωσης νιτρικών είναι σχετικά καλή και φαίνεται να βελτιώθηκε ελαφρά ενώ η κατάσταση των υπόγειων υδροφορέων από πλευράς συγκέντρωσης νιτρικών είναι λιγότερο καλή από αυτήν των επιφανειακών αν και φαίνεται ότι και αυτή βελτιώθηκε ελαφρά.

Υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στις λεκάνες απορροής ως προς την προέλευση της ρύπανσης τόσο της νιτρορρύπανσης όσο και της ρύπανσης από φωσφορικά. Και ενώ το δυνητικό πλεόνασμα φωσφόρου στα εδάφη είναι μικρότερο του κοινοτικού μέσου όρου, το δυνητικό πλεόνασμα νιτρικών στα εδάφη φαίνεται να είναι σημαντικά μεγαλύτερο του κοινοτικού μέσου όρου.

Εντός των Υδατικών Διαμερισμάτων και μεταξύ των Λεκανών Απορροής υπάρχει σχετικά περισσότερη ομοιογένεια όσον αφορά στον τύπο (διάχυτη- σημειακή) και την προέλευση (καλλιέργειες- κτηνοτροφία) της ρύπανσης. Στις περισσότερες

λεκάνες απορροής η ρύπανση κάθε μορφής είναι κυρίως διάχυτη, γεγονός που κάνει την αντιμετώπισή της δυσχερέστερη.

Το 1/5 της έκτασης της χώρας βρίσκεται σε ζώνες δυνητικά υψηλού κινδύνου πλημμύρας με τις Περιφέρειες της Κεντρικής , Ανατολικής Μακεδονίας και τις Θεσσαλίας να έχουν τις πλέον εκτεταμένες απειλούμενες ζώνες και την Κρήτη αλλά και τα νησιά του Αιγαίου να παρουσιάζουν μικρότερη επικινδυνότητα.

Παρατηρείται μια ελαφρώς πτωτική τάση στη χρήση τόσο αζωτούχων όσο και φωσφορικών λιπασμάτων, η οποία όμως δεν οφείλεται σε πιο ορθολογική χρήση αλλά κυρίως στην επιδίωξη περιορισμού του κόστους ακόμα και με μείωση της παραγωγής. Αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση ανάκαμψης της παραγωγής οι τάσεις είναι πολύ πιθανό να αναστραφούν. Για τα φυτοφάρμακα δεν είναι δυνατόν να εξαχθεί συμπέρασμα για την επίπτωση της χρήσης φυτοπροστατευτικών προϊόντων στα ύδατα λόγω των αλλαγών στον τρόπο καταγραφής. Σε κάθε περίπτωση παρατηρείται σχετική αύξηση των πωλήσεων.

Δύο στοιχεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου είναι τα εξής: (α) Οι υπολογισμοί ως προς τις απολήψεις υδάτων βασίζονται σε εκτίμηση βάσει των αναγκών των καλλιεργειών σε νερό και όχι σε μετρήσεις. Εξ αυτού του γεγονότος παρουσιάζονται σημαντικές αποκλίσεις στα στοιχεία που προέρχονται από διαφορετικές πηγές. (β) Ένα σημαντικό μέρος των αρδευτικών πόρων ουσιαστικά είναι «αυτοδιαχειριζόμενοι» από τις εκμεταλλεύσεις αφού προέρχονται από ιδιωτικές γεωτρήσεις και πηγάδια. Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι στα πλαίσια της πολλαπλής συμμόρφωσης καταγράφονται όλες οι πηγές νερού και σταδιακά θα πρέπει να εισαχθεί και σύστημα καταγραφής της κατανάλωσης. Αλλά και για το μέρος των αρδευτικών πόρων, όπου οι πάροχοι ύδατος για γεωργική χρήση είναι δημόσιοι φορείς, υπάρχει μια εξαιρετικά μεγάλη διασπορά αρμοδιοτήτων. Σύμφωνα με τα αναθεωρημένα Σχέδια Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών, ο αριθμός των παρόχων ύδατος για γεωργικές χρήσεις (ΤΟΕΒ, ΓΟΕΒ και Δήμων) στα 14 Υδατικά Διαμερίσματα της χώρας προσεγγίζει τους 425. Και τα δύο αυτά σημεία αντικατοπτρίζουν τις σημαντικές δυσκολίες που θα αντιμετωπίσει ο σχεδιασμός στον τομέα των υδατικών πόρων. Οποιαδήποτε πρόταση για βελτίωση της διαχείρισης των υδατικών πόρων, μοιραία, θα προσκρούει στην έλλειψη αξιόπιστων στοιχείων αφενός και στην δυσκολία συντονισμού όλων αυτών των φορέων αφετέρου, αφού παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις τόσο ως προς τους υλικούς πόρους και το προσωπικό όσο και ως προς την τεχνογνωσία και τη διοικητική επάρκεια που διαθέτουν. Η έλλειψη αυτή αναδεικνύει το σημαντικότερο ρόλο της ορθής λειτουργίας του Εθνικού Δικτύου Παρακολούθησης της Ποιοτικής Κατάστασης των Υδάτων. Τα σημεία μέτρησης από 2008 για την περίοδο 2012-2015 σε 2129 για την



περίοδο 2016-2019. Τόσο το σκέλος του που αφορά στα επιφανειακά νερά (232 σε ποτάμια, 52 σε λιμναία, 32 σε μεταβατικά και 49 σε παράκτια υδατικά συστήματα) όσο και αυτό των υπογείων (1764 σημεία μέτρησης), παρέχουν εξαιρετικά πολύτιμα στοιχεία.

Τέλος, η ύπαρξη επικαιροποιημένων Προγραμμάτων Βασικών και Συμπληρωματικών Μέτρων για την προστασία και την αποκατάσταση των υδατικών πόρων για κάθε Υδατικό Διαμέρισμα στα αναθεωρημένα Σχέδια Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών, ενός εξειδικευμένου πλαισίου δράσεων και μέτρων που αφορά στους γεωργικούς υδατικούς πόρους στην Εθνική Στρατηγική Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή, αλλά και η αυξημένη προστασία για τους υδατικούς πόρους που προβλέπει η ενισχυμένη αιρεσιμότητα για τη επερχόμενη προγραμματική περίοδο, είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου.

### **Εδαφικοί πόροι**

Το 52% των καλλιεργούμενων γεωργικών εδαφών της χώρας (17.851.250 στρέμματα) τα οποία μελετήθηκαν αφού υπήρχαν επαρκή διαθέσιμα στοιχεία αντιμετωπίζουν σοβαρό κίνδυνο διαβρώσεων. Ιδιαίτερα η Κρήτη με 92,2% της έκτασής της, οι Περιφέρειες Ιονίων νήσων με 91,07%, Νοτίου Αιγαίου με 90,13%, Βορείου Αιγαίου με 79,83% και Πελοποννήσου με 78,04%. Υπάρχουν περιπτώσεις περιφερειών όπου η διαφοροποίηση ανάμεσα στις περιφερειακές ενότητες, ως προς τον κίνδυνο διάβρωσης, είναι σημαντική. Τέτοια παραδείγματα είναι η Κεντρική Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία και η Στερεά Ελλάδα. Αυτό έχει αναπόφευκτα επίδραση και στο Στρατηγικό σχέδιο τόσο στην ιεράρχηση όσο και στην κατανομή των διαθέσιμων πόρων.

Η έλλειψη διαχειριστικών σχεδίων των βοσκοτόπων πέραν του προβλήματος που δημιουργείται στην ομαλή ενσωμάτωση βοσκήσιμων εκτάσεων στις επιλέξιμες για ενίσχυση εκτάσεις, εντείνει το πρόβλημα της ανορθολογικής διαχείρισης μεγάλου μέρους των βοσκούμενων εκτάσεων με αποτέλεσμα την αύξηση του κινδύνου διάβρωσης στα βοσκοτόπια, όπως ενδεικτικά αναφέρουν τα προσωρινά διαχειριστικά σχέδια βοσκοτόπων που έχουν μέχρι τώρα καταρτιστεί.

### **Αέρας**

Υπάρχει μια σημαντική τάση μείωσης των εκπομπών αμμωνίας από τη γεωργία οι δε εκπομπές αμμωνίας και οξειδίων του αζώτου από τις καλλιέργειες βαίνουν σταθερά μειούμενες. Η μείωση αυτή πρέπει να αποδοθεί μάλλον στη μείωση της δραστηριότητας παρά σε αλλαγές σε πρακτικές.

## **Ειδικός Στόχος 6: Συμβολή στην προστασία της βιοποικιλότητας, ενίσχυση των υπηρεσιών οικοσυστήματος και διατήρηση οικοτόπων και τοπίων**

Η βιοποικιλότητα στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα πλούσια, σε επίπεδο ειδών, οικοσυστημάτων αλλά και τοπίου. Παρά το μικρό σχετικά μέγεθος της χώρας, στη Ελλάδα, απαντάται μεγάλο μέρος των οικοτόπων, σημαντικός αριθμός ειδών και πάνω από τα μισά είδη πτηνών ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. Αλλά και η ποικιλότητα των γενετικών πόρων, ειδικά των φυτογενετικών, είναι ιδιαίτερα μεγάλη στην Ελλάδα, το οποίο αποτελεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα λαμβανομένης υπόψη της στροφής του καταναλωτικού κοινού προς τα προϊόντα ποιότητας.

Για ένα σημαντικό ποσοστό από τα είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος, περιλαμβανομένων και των πτηνών η κατάσταση διατήρησης χαρακτηρίζεται ως ικανοποιητική. Υπάρχουν όμως συγκεκριμένες κατηγορίες ειδών τα αγγειόσπερμα φυτά, τα αρθρόποδα, τα θηλαστικά και η ιχθυοπανίδα, για τις οποίες η κατάσταση διατήρησης χαρακτηρίζεται ως μη ικανοποιητική. Για το 1/3 των ειδών ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος (πέραν των πτηνών) και για ένα μικρότερο ποσοστό πτηνών όχι μόνο η κατάσταση αλλά και η τάση φαίνεται να είναι αρνητική. Παράλληλα, λόγω ανεπαρκούς γνώσης, υπάρχει αδυναμία να εκτιμηθεί η διαχρονική τάση για πάνω από τα μισά είδη που δεν βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε ικανοποιητική κατάσταση. Η γεωργική δραστηριότητα αναφέρεται ως η δεύτερη σε συχνότητα απειλή τόσο για τα πουλιά όσο και για τα λοιπά είδη ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.

Παρά το γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία των απειλών και των πιέσεων που δέχονται οι οικοτόποι εκτιμώνται ως χαμηλής έντασης, ένα σημαντικό μέρος των οικοτόπων βρίσκεται σε μη ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης. Η γεωργική δραστηριότητα είναι η πλέον συχνά απαντώμενη απειλή για τους οικοτόπους, όχι όμως και στις περιπτώσεις που οι απειλές είναι υψηλής έντασης. Στις λίγες αυτές περιπτώσεις η γεωργική δραστηριότητα είναι δεύτερη σε συχνότητα. Η καθυστέρηση στην κατάρτιση των ειδικών σχεδίων διαχείρισης των γεωργικών εκτάσεων εντός των προστατευόμενων περιοχών αλλά και στις περιμετρικές εκτάσεις, φαίνεται να συνετέλεσε σε αυτό.

Η μη λήψη μέτρων για την προστασία των γεωργικών περιοχών Υψηλής Φυσικής Αξίας (HNV) και των γεωργικών συστημάτων που συντελούν στην προστασία και την βελτίωση της βιοποικιλότητας αλλά και της χρήσης των φυσικών πόρων, όταν μάλιστα ένα σημαντικό μέρος της γεωργικής έκτασης της χώρας αλλά και των γεωργικών συστημάτων (κυρίως των ορεινών και των νησιωτικών) κατατάσσεται σε

αυτήν την κατηγορία, φαίνεται να είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση των εκτάσεων ΗΝΝ.

Με τον νέο ορισμό για τους βοσκοτόπους είναι δυνατή η ορθολογική διαχείρισή τους, με την προϋπόθεση την ορθή καταγραφή και χαρτογράφηση αλλά και την ολοκλήρωση εγκαίρως των σχεδίων διαχείρισης των βοσκοτόπων.

Η άλλη σημαντική πίεση που δέχονται τόσο τα δάση όσο και η γεωργική γη, είναι αυτή της αλλαγής χρήσης. Και στις δύο περιπτώσεις η πίεση προέρχεται από τις αστικές χρήσεις. Η καθυστέρηση στην καταγραφή των βοσκοτόπων φαίνεται να εντείνει αυτές τις πιέσεις.

Οι δασικές πυρκαγιές συνεχίζουν να αποτελούν σημαντικότατο κίνδυνο, ειδικά αν ληφθεί υπόψη η αλλαγή του κλίματος. Ήδη παρατηρείται απότομη επιδείνωση του δείκτη των δασικών πουλιών, γεγονός το οποίο αποτελεί ανησυχητική ένδειξη για την κατάσταση των δασικών οικοσυστημάτων

Η πολιτική της ΕΕ που θέτει στο επίκεντρο της προσπάθειας για τη προστασία του περιβάλλοντος, την προστασία της βιοποικιλότητας επιτρέπει αισιοδοξία αφού τίθενται συγκεκριμένοι και μετρήσιμοι στόχοι προς επίτευξη όσον αφορά στην διατήρηση της βιοποικιλότητας, αλλά και βελτιώνεται το σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης, η δε γνώση για τα είδη και τους οικοτόπους εμπλουτίζεται και βελτιώνεται συνεχώς. Ισχύει συγκεκριμένο πλαίσιο για την βελτίωση των παρεχόμενων οικοσυστημικών υπηρεσιών όπως η προστασία των επικονιαστών. Σε εθνικό επίπεδο, στο Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας για τις περιοχές NATURA περιλαμβάνει λεπτομερή κατάλογο δράσεων και μέτρων που αναφέρονται στο γεωργικό χώρο αλλά και στα εκδοθέντα, έως τώρα, 7 Εθνικά σχέδια δράσης για την προστασία 12 ειδών και ενός τύπου οικοτόπων, περιέχονται μέτρα και δράσεις που αφορούν και στις γεωργικές δραστηριότητες.

Η στροφή τόσο των δημοσίων αρχών όσο και της αγοράς προς την αναγνώριση των οικοσυστημικών υπηρεσιών θα μπορούσε να είναι προωθητική για την διατήρηση της βιοποικιλότητας σε όλα τα επίπεδα από την ποικιλότητα των γενετικών πόρων, των ειδών, των οικοσυστημάτων έως το επίπεδο του τοπίου.

## **Ειδικός Στόχος 7: Προσέλκυση Νέων Γεωργών και Διευκόλυνση της Επιχειρηματικής Ανάπτυξης στις Αγροτικές Περιοχές.**

Η δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, η ένταση του οποίου δημιουργεί σημαντικούς κινδύνους για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της.

Οι επιδόσεις της Ελλάδας ως προς τους δείκτες «Ποσοστό αρχηγών Γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας κάτω των 35 ετών προς το σύνολο των αρχηγών Γ.Ε (Ελλάδα 3,7 – ΕΕ 5,1% )» και «Αριθμός νέων διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων ανά 100 διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας (λόγος <35 / >= 55 ετών Ελλάδα 6% – ΕΕ 8,8%)» υστερούν σε σχέση με τους μέσους όρους της Ε.Ε κατατάσσοντας τη χώρα σε μια από τις τελευταίες θέσεις (24η σε σύνολο 28 κρατών μελών) αναφορικά με τη δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, ενώ διαχρονικά παρουσιάζουν επιδείνωση.

Η Ελλάδα υστερεί σημαντικά σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ και σε σχέση με τις δεξιότητες/εκπαίδευση των νέων γεωργών. Στην ηλικιακή ομάδα κάτω των 35 ετών το ποσοστό των γεωργών με βασική εκπαίδευση είναι 21,3% ταυτόσημο με το μέσο όρο της ΕΕ -28, ωστόσο υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά στο ποσοστό των νέων γεωργών με πλήρη εκπαίδευση που στην Ελλάδα ανέρχεται μόλις στο 2,9% έναντι 21,7% στην ΕΕ-28. Το πρόβλημα του χαμηλού επίπεδου εκπαίδευσης και η απόκλιση με τους μέσους όρους της ΕΕ είναι ακόμα οξύτερο για το σύνολο των γεωργών.

Υπάρχουν σημαντικές διαπεριφερειακές διαφορές τόσο στην ηλικιακή σύνθεση όσο και στο επίπεδο εκπαίδευσης των νέων γεωργών, παράμετρος ιδιαίτερα ανησυχητική για Περιφέρειες με υψηλή συμμετοχή του πρωτογενή τομέα σε όρους εισοδήματος και απασχόλησης (Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Ήπειρος).

Οι παρεμβάσεις του πρώτου και δεύτερου Πυλώνα εξυπηρετούν τόσο τον στόχο της δημογραφικής ανανέωσης των αγροτικών περιοχών όσο και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας.

Οι νέοι γεωργοί κατέχουν γεωργικές εκμετάλλευσης φυσικού και οικονομικού μεγέθους και έντασης απασχόλησης μεγαλύτερου του μέσου όρου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας, ενώ και η τυπική απόδοση (κύκλος εργασιών /εκτάριο) των εκμεταλλεύσεων που διαχειρίζονται είναι υψηλότερη (με εξαίρεση τα

ελαιοκομικά και εκμεταλλεύσεις μη ταξινομούμενες) του μέσου όρου των εκμεταλλεύσεων της χώρας.

Η Ελλάδα διαθέτει πολύ σημαντικούς πόρους από την ΚΓΠ (ενδεχομένως και ως απόρροια απουσίας εθνικών μέτρων) για την προσέλκυση νέων γεωργών τόσο από τον 1ο Πυλώνα όπου το 13% των δικαιούχων βασικής ενίσχυσης λαμβάνουν πρόσθετη συμπληρωματική ενίσχυση (77.281 δικαιούχοι) όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην Ε.Ε – 27 είναι 5%, ενώ μέσω του 2ου Πυλώνα (πριμ πρώτης εγκατάστασης), που αποτελεί ουσιαστικά το σημαντικότερο Μέτρο πολιτικής για τη δημογραφική αναζωογόνηση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, έχουν εγκατασταθεί την περίοδο 2000- 2020 60.000 νέοι γεωργοί.

Η πλειονότητα των εκμεταλλεύσεων των νέων γεωργών ανήκει στην κλάση οικονομικού μεγέθους 8.000 -25.000 €. Η πλειονότητα των δικαιούχων του Μέτρου Πρώτης Εγκατάστασης του ΠΑΑ είναι κάτω των 35 ετών και εγκαθίστανται σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Από την εξέταση των δικαιούχων της περιόδου 2000-2006 προκύπτει ότι το 90% εξακολουθεί να ασκεί την γεωργία. Από την επισκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας προκύπτει ότι η βασικότερη παράμετρος για την παραμονή των νέων γεωργών στο επάγγελμα είναι το επίπεδο οικονομικής βιωσιμότητας και εισοδήματος που δημιουργεί η γεωργική τους εκμετάλλευση παράμετρος που σηματοδοτεί τη αναγκαιότητα θέσπισης των κατάλληλων κριτηρίων επιλογής των εν δυνάμει δικαιούχων Των παρεμβάσεων του Πρώτου ΚΑΙ Δεύτερου Πυλώνα .

Κριτήρια επιλογής των εν δυνάμει δικαιούχων υφίστανται για την λήψη ενίσχυσης (πριμ πρώτης εγκατάστασης) του 2ου Πυλώνα, ενώ αντίθετα για την λήψη της πρόσθετης ενίσχυσης από τον 1ο Πυλώνα αρκεί η υποβολή της αίτησης για την βασική ενίσχυση και η εκπλήρωση του ορίου της ηλικίας (40 έτη), ενώ ουδεμία άλλη προϋπόθεση υφίσταται (αποτελέσσε εθνική επιλογή διότι ο κανονισμός επιτρέπει την θέσπιση κριτηρίων αναφορικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με τις δεξιότητες των δικαιούχων) ενώ και οι δικαιούχοι ουδεμία άλλη υποχρέωση αναλαμβάνουν πλην της τήρησης των όρων που προβλέπονται για το σύνολο των γεωργών (ενεργοποίηση δικαιωμάτων, τήρηση των προϋποθέσεων του ενεργού γεωργού, πολλαπλή συμμόρφωση). Αποτέλεσμα της μη ύπαρξης κριτηρίων είναι να λαμβάνουν πρόσθετη ενίσχυση 34.275 δικαιούχοι (44% του συνόλου των δικαιούχων) αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων Τυπικής Απόδοσης 0-8.000€ εκ των οποίων η πλειονότητα (57%) εντάσσεται σε δύο ΤΟΠ (δημητριακών και ελαιοκομίας) που έχουν χαμηλή ανταγωνιστικότητα.

Ουσιώδης είναι η συμβολή του 1ου Πυλώνα στο γεωργικό εισόδημα των νέων γεωργών λόγω της παροχής συμπληρωματικής ενίσχυσης. Κατά μέσο όρο οι νέοι γεωργοί εισπράττουν υψηλότερο ποσό αποσυνδεδεμένης ενίσχυσης από το μέσο όρο


του συνόλου των γεωργών λόγω της συμπληρωματικής ενίσχυσης. Το άθροισμα της βασικής ενίσχυσης, πρασινίσματος και συμπληρωματικής ενίσχυσης διαμορφώνεται κατά μέσο όρο για τους νέους γεωργούς σε 3.028,21€, ενώ για το σύνολο των γεωργών στις 2.591,96€.

Η εθνική πολιτική για την προσέλκυση νέων γεωργών περιορίζεται στη διευκόλυνση τους για την απόκτηση γεωργικής γης μέσω των διατάξεων του νόμου 4061 (ΦΕΚ Α' 66/22.3.2012) «Διαχείριση και προστασία ακινήτων Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων - Ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων και λοιπές διατάξεις». Από την εξέταση των ελλειπών δεδομένων για την διάθεση γεωργικής γης προκύπτει ότι έχουν δοθεί 1.500 εκτάρια σε 1.053 δικαιούχους (μέση έκταση 1 εκτάριο) από το 2012 που τέθηκε σε ισχύ ο νόμος

Η περιορισμένη πρόσβαση σε γεωργική γη λόγω της απουσίας μηχανισμών διαχείρισης της γεωργικής γης, η ατελής αγορά γεωργικής γης (πολύ περιορισμένος αριθμός αγορών και πωλήσεων γεωργικής γης) καθώς και οι υψηλές τιμές ενοικίασης της γεωργικής γης αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την εγκατάσταση νέων γεωργών, που αποτελεί κοινό πρόβλημα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω της απροθυμίας των μεγάλων σε ηλικία γεωργών να εγκαταλείψουν το γεωργικό επάγγελμα παράμετρος που σχετίζεται και με τον τρόπο καταβολής των ενισχύσεων του Πρώτου Πυλώνα (αποσυνδεδεμένη ενίσχυση). Τα εθνικά μέτρα για την διανομή γεωργικών γαιών προς τους νέους γεωργούς έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα και θα πρέπει να διερευνηθεί η θεσμοθέτηση κινήτρων – αντικινήτρων στο πλαίσιο της εθνικής νομοθεσίας (φορολογία, ασφαλιστικό, κληρονομικό δίκαιο).

Οι νέοι γεωργοί και οι κάτοχοι των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων βρίσκονται στη δυσμενέστερη θέση αναφορικά με την πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό σε ένα περιβάλλον έντονης έλλειψης ρευστότητας. Εκτός των κοινών προκλήσεων που αντιμετωπίζει το σύνολο των γεωργών (υψηλά επιτόκια, πολύ υψηλές εγγυήσεις) οι νέοι γεωργοί έχουν να αντιμετωπίσουν και την απουσία «τραπεζικού ιστορικού» που καθιστά την δανειοδότηση τους ακόμα δυσκολότερη. Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων εκτιμά ότι το χρηματοδοτικό κενό που αφορά την εγκατάσταση των νέων γεωργών κυμαίνεται μεταξύ 1,9-3,4 δισεκατομμύρια Ευρώ.

Επιπλέον, οι νέοι γεωργοί αντιμετωπίζουν ένα απαρχαιωμένο και προβληματικό στη λειτουργία του σύστημα παροχής γεωργικής εκπαίδευσης – δια βίου μάθησης καθώς και απουσία συμβουλευτικής στήριξης. Το θέμα του εκπαιδευτικού επιπέδου των γεωργών καθίσταται ακόμα οξύτερο διαρθρωτικό πρόβλημα της ελληνικής γεωργίας με δεδομένη την ανάγκη αξιοποίησης νέων τεχνολογιών και της σημασίας που αποδίδεται στην εφαρμογή της γεωργίας ακριβείας για την



αύξηση της ανταγωνιστικότητας του πρωτογενή τομέα με ταυτόχρονη μείωση του περιβαλλοντικού και κλιματικού αποτυπώματος της.

## **Ειδικός Στόχος 8: Προώθηση της Απασχόλησης, της Κοινωνικής ένταξης και της Τοπικής Ανάπτυξης στις Αγροτικές Περιοχές Συμπεριλαμβανομένης της Βιοοικονομίας και της Βιώσιμης Δασοκομίας.**

Η Ελλάδα με βάση την εδαφική τυπολογία της Ε.Ε αποτελεί μια «αγροτική» χώρα, αφού οι κυρίαρχα αγροτικές περιοχές καλύπτουν το 62% της έκτασης της, οι ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές το 32% και οι κυρίαρχα αστικές το 6%. Στις αγροτικές περιοχές κατοικεί το 31%, στις ενδιάμεσες αγροτικές το 24% και στις αστικές το 45% του πληθυσμού της χώρας.

Οι αγροτικές περιοχές της χώρας είναι ιδιαίτερα αραιοκατοικημένες με την πληθυσμιακή πυκνότητα να είναι σημαντικά μικρότερη σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας. Η γήρανση του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών αλλά και της χώρας συνολικά αποτυπώνεται στην πολύ σημαντική μείωση πληθυσμού στην ομάδα ηλικιών 10-14 ετών και αντίστοιχα στη σημαντική αύξηση πληθυσμού στην ομάδα ηλικιών των άνω των 65 για την περίοδο 1991-2018. Ωστόσο, υπάρχει σημαντική επιδείνωση της δημογραφικής σύνθεσης των απασχολούμενων σε ορισμένες αγροτικές περιοχές. Η χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα καθιστά ιδιαίτερα υψηλό το κόστος παροχής Υπηρεσιών Γενικού Οικονομικού Συμφέροντος (ΥΓΟΣ).

Το ποσοστό ανεργίας βαίνει μειούμενο από το 2013 και εντεύθεν στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις αστικές, είναι ωστόσο υπερδιπλάσιο από το αντίστοιχο Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ταυτόσημο και ιδιαίτερα υψηλό παραμένει το ποσοστό ανεργίας των νέων ηλικίας 15 -24 ετών στις αγροτικές περιοχές, αναδεικνύοντας την απουσία ευκαιριών απασχόλησης για τους νέους. Μεγάλη είναι η απόκλιση του μορφωτικού επιπέδου μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών και εμφανής η απουσία δράσεων κατάρτισης/επιμόρφωσης του πληθυσμού.

Ευνοϊκότερο είναι και το ποσοστό απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τον μέσο όρο της χώρας (59,% στις αγροτικές περιοχές έναντι 56,5% σε σύνολο χώρας), υπολείπεται όμως σημαντικά σε σχέση με το αντίστοιχο στην ΕΕ-28. Στον πρωτογενή τομέα απασχολείται το 11%, ποσοστό υπερδιπλάσιο σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ (4%). Σημαντικό είναι και το ποσοστό πολυ-απασχόλησης – πολυδραστηριότητας του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών, σε συνδυασμό με έντονη υποαπασχόληση του πρωτογενή τομέα.

Παρά τη βαθμιαία βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ορισμένων κλάδων της φυτικής και ζωικής παραγωγής παρατηρείται υποχώρηση της μεταποίησης και



χαμηλός βαθμός μεταποίησης των γεωργικών προϊόντων. Υπάρχουν δυνατότητες περαιτέρω αύξησης του βαθμού μεταποίησης της αγροτικής παραγωγής που μπορεί να αποτελέσει βασική αναπτυξιακή συνιστώσα των αγροτικών περιοχών.

Ο τριτογενής τομέας έχει διευρύνει τη σημασία του σε όρους εισοδήματος και απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές αλλά σε κλάδους χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Ο τουρισμός παρουσιάζει δυναμική ανάπτυξη που συνέβαλε στη βελτίωση των δημογραφικών δεικτών και των οικονομικών επιδόσεων των αγροτικών περιοχών. Ωστόσο, υπάρχει αδυναμία σύζευξης του τουρισμού με την τοπική αγροτική παραγωγή, υψηλή εποχικότητα του τουριστικού προϊόντος και διατήρηση του παραδοσιακού προτύπου «Ήλιος – Θάλασσα».

Οι αγροτικές περιοχές παρουσίασαν ανθεκτικότητα στη διάρκεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης. Όμως, παρά την σημαντική υποχώρηση του ΑΕΠ στην Αττική την αντίστοιχη περίοδο οι περιφερειακές ανισότητες εξακολουθούν να διατηρούνται. Υψηλή εξάρτηση σε όρους εισοδήματος και απασχόλησης από τον πρωτογενή τομέα παρατηρείται σε ορισμένες αγροτικές περιοχές. Στις αδυναμίες περιλαμβάνονται επίσης η χαμηλή ελκυστικότητα του γεωργικού τομέα για την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας των νέων, το χαμηλό δυναμικό για την ανάπτυξη καινοτομίας, η έλλειψη δικτυώσεων καθώς και η απουσία ισχυρού δικτύου αστικών/ημιαστικών κέντρων που αποτελούν βασική παράμετρο για την ζωτικότητα και την ευημερία των αγροτικών περιοχών.

Εάν παρατηρηθεί η συνέχιση των αρνητικών επιπτώσεων της πανδημίας του COVID- 19 και στο μέλλον αυτό θα οδηγήσει σε σημαντική υποχώρηση εισοδημάτων και απασχόλησης στις τουριστικές περιοχές αντιστρέφοντας την θετική αναπτυξιακή πορεία της τελευταίας δεκαετίας. Τέλος, η μη αντιστροφή των αρνητικών δημογραφικών εξελίξεων και η συνέχιση της εξόδου των νέων από τις αγροτικές περιοχές δημιουργούν αρνητικές προοπτικές.

Η συνειδητοποίηση από τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους της αναγκαιότητας αλλαγής του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας και την ενίσχυση των παραγωγικών κλάδων θεωρείται επίσης θετική εξέλιξη, σε συνδυασμό με τη αργή στροφή του μοντέλου της ελληνικής γεωργίας από την οικογενειακή μορφή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην επιχειρηματική μορφή. Τέλος, η πανδημία του COVID- 19 ανάδειξε την αναγκαιότητα διασφάλισης διατροφικής επάρκειας και οδήγησε στην αύξηση της ζήτησης για ελληνικά γεωργικά προϊόντα στις αγορές του εξωτερικού.

## **Προσβασιμότητα**

Η προσβασιμότητα των αγροτικών περιοχών αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα που επιτείνει η γεωμορφολογία της χώρας (ορεινοί όγκοι, πληθώρα νησιών) αλλά

και η απόσταση της χώρας από τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές – αστικές συγκεντρώσεις.

Η υστέρηση των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τις αστικές περιοχές σε σχέση με το επίπεδο πρόσβασης σε δημόσιες συγκοινωνίες παρατηρείται στο σύνολο της ΕΕ και στη χώρα μας .

Παρά τον μεγάλο αριθμό αεροδρομίων που διαθέτει η χώρα κυρίως λόγω του μεγάλου αριθμού νησιών η πρόσβαση σε αεροπορικές συνδέσεις είναι περιορισμένη

Σύμφωνα με την πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ το ποσοστό του πληθυσμού με χαμηλή πρόσβαση στην κοντινότερη πόλη είναι από τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Υπολογίζεται ότι το ¼ του πληθυσμού τη χώρας ζει σε περιοχές που απαιτείται χρόνος τουλάχιστον 60 λεπτών για την μετάβαση του στην πλησιέστερη πόλη ( πληθυσμός άνω των 50.000 κατοίκων)

Η βελτίωση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών προς τους κατοίκους των αγροτικών περιοχών απαιτεί την αξιοποίηση των ΤΠΕ όπως δείχνει το παράδειγμα των Σκανδιναβικών χωρών.

### **Ευρυζωνικά δίκτυα**

Σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό δείκτη DESI, σε ότι αφορά την συνδεσιμότητα σε επίπεδο χώρας η Ελλάδα κατατάσσεται τελευταία μεταξύ των χωρών της ΕΕ και σχετικά με την ενότητα «Ανθρώπινο κεφάλαιο» ενώ συνολικά οι επιδόσεις της είναι αρκετά χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ, παρότι η χώρα συνεχίζει να σημειώνει πρόοδο. Οι επιδόσεις των αγροτικών περιοχών υστερούν σημαντικά σε σχέση με τις αστικές περιοχές

Η υστέρηση στην αξιοποίηση των ΤΠΕ οφείλεται τόσο στην απουσία ευρυζωνικών υποδομών αλλά και στον ψηφιακό αναλφαβητισμό (λόγω της δημογραφικής σύνθεσης του πληθυσμού)

Παρά τις δυσμενείς επιδόσεις, μέσω των υλοποιούμενων δράσεων της Εθνικής Ψηφιακής Στρατηγικής 2016-2021 (και ειδικότερα για τις αγροτικές περιοχές) παρατηρείται αυξανόμενη κάλυψη των αγροτικών περιοχών με ευρυζωνικές υποδομές (ειδικά μέσω των χρηματοδοτούμενων και από το ΠΑΑ ευρυζωνικών δικτύων Rural BroadBand και Ultra Fast Broadband)

Η υψηλή προτεραιότητα που δίνεται σε εθνικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο ΕΕ για την προώθηση της ψηφιακής μετάβασης αλλά και η προώθηση των στρατηγικών των Smart Villages μέσω της νέας ΚΓΠ αποτελούν σημαντικές ευκαιρίες για τον τομέα.

## **Βιοκαύσιμα – Κυκλική Οικονομία – Αξιοποίηση παραπροϊόντων**

Υπάρχουν σημαντικές ευκαιρίες στην Ελλάδα για την ανάπτυξη μιας πλούσιας και επικερδούς οικονομικής δραστηριότητας, στη βάση της αξιοποίησης εναλλακτικών ανανεώσιμων πόρων μέσω της κυκλικής βιοοικονομίας. Ωστόσο, η αποτελεσματική ανάπτυξη της βιοοικονομίας στην Ελλάδα εξαρτάται από την επιτυχή συνεργασία όλων των ενδιαφερομένων (κράτος, επιχειρήσεις, πολίτες). Οι επιδόσεις του πρωτογενή τομέα στην παραγωγή ενέργειας /αξιοποίηση ενέργειας από ΑΠΕ υστερούν σημαντικά σε σχέση με την Ε.Ε

Για την προώθηση της βιοοικονομίας απαιτείται η ανάληψη πρωτοβουλιών σε θεσμικό επίπεδο και σε τεχνικοοικονομικό επίπεδο για την επίλυση θεμάτων όπως η απουσία οργάνωσης/μηχανισμών συγκέντρωσης/συλλογής αποβλήτων /υποπροϊόντων /παραπροϊόντων της φυτικής και ζωικής παραγωγής στην πηγή, της αξιοποίησης του compost για τον εμπλουτισμό των φτωχών σε οργανική ουσία γεωργικών γαιών, της αξιοποίησης της γεωθερμίας για την κάλυψη ενεργειακών αναγκών των θερμοκηπίων, της μικρής δυναμικότητας μονάδων παραγωγής και αγροτικών εκμεταλλεύσεων, της υψηλής διασποράς μονάδων παραγωγής γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων, της απουσίας οργανωμένων χώρων εγκατάστασης κτηνοτροφικών μονάδων και της ατελούς διαχείρισης υγρών και στερεών αποβλήτων τους, της έλλειψης χωρητικότητας των δικτύων μέσης τάσης, απουσία βιοδιυλιστηρίων και απουσία τοπικών δικτύων συλλογής και μεταφοράς γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων μη οργανικής προέλευσης και τέλος της ελλιπούς εκπαίδευσης /παροχής συμβουλών/ μεταφοράς γνώσης στους παραγωγούς

## **Φτώχεια – Κοινωνικός Αποκλεισμός**

Στις αγροτικές περιοχές παρατηρούνται υψηλότερα του μέσου εθνικού όρου ποσοστά φτώχειας και σημαντική υστέρηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ σε σχέση με τις αστικές περιοχές. Το ποσοστό φτώχειας στις αγροτικές περιοχές είναι σημαντικά υψηλότερο από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Επιπλέον, υπάρχει μη «καταγεγραμμένη φτώχεια», υψηλή σχολική διαρροή σε σχέση με τις αστικές περιοχές, πολύ υψηλό ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης, αγοράς εργασίας (NEETS) και χαμηλή πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Τέλος, παρατηρείται απουσία μέτρων κοινωνικής ένταξης αλλοδαπών εργαζομένων γεννηθέντων εκτός Ευρώπης που ζουν σε προβληματικές συνθήκες (στέγασης, υγιεινής, πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας) και αποτελούν ομάδες υψηλού κινδύνου για την προσβολή τους από επιδημίες, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται έντονη έλλειψη εργατικών χεριών για την κάλυψη των εποχιακών αγροτικών εργασιών.

## Τοπική Ανάπτυξη - Διακυβέρνηση

Υπάρχει σημαντική εξοικείωση των κατοίκων και των συλλογικών κοινωνικο-οικονομικών φορέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης των αγροτικών περιοχών με ολοκληρωμένα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης που βασίζονται στην προσέγγιση LEADER καθώς και βαθμιαία ενεργοποίηση κοινωνικής οικονομίας – επιχειρηματικότητας. Σημαντική είναι η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου και εμπιστοσύνης στους θεσμούς, ενώ απαιτείται και αναπροσδιορισμός της αναπτυξιακής προσέγγισης των τοπικών προγραμμάτων με την έμφαση να αποδίδεται στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων όπως ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η προώθηση της κυκλικής οικονομίας – βιοοικονομίας, η προώθηση των δικτυώσεων και συνεργατικών σχημάτων, η κοινωνική ένταξη αφού ο υφιστάμενος 25ετής κύκλος της χρηματοδότησης μικρού αναπτυξιακού αντίκτυπου έργων υποδομών, δράσεων πολιτισμού και της ενίσχυσης οικονομικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον τουρισμό έχει ολοκληρώσει τον κύκλο του.

## **Ειδικός Στόχος 9: Βελτίωση της Ανταπόκρισης της Γεωργίας της Ε.Ε. στις Απαιτήσεις της Κοινωνίας όσον αφορά τα Τρόφιμα και την Υγεία, συμπεριλαμβανομένης της απαίτησης για Ασφαλή Θρεπτικά και Βιώσιμα Τρόφιμα, Απορρίμματα τροφίμων καθώς και για καλή μεταχείριση των ζώων.**

Μέσω του ένατου ειδικού στόχου ενσωματώνονται στο Στρατηγικό Σχέδιο οι προτεραιότητες της Στρατηγικής από το Αγρόκτημα στο Πιάτο (F2F) που στην πλειονότητα τους εστιάζονται στην ασφάλεια και την υγιεινή των τροφίμων.

Η ιδιαιτερότητα του ειδικού στόχου είναι ότι αρκετά από τα πεδία παρεμβάσεων είναι νέα όπως η σπατάλη τροφίμων και η διατροφική πολιτική /υγιεινή διατροφή, ενώ θέματα που εμπίπτουν στους τομείς αρμοδιότητας του ΥΠΑΑΤ όπως η ευζωία των ζώων, η χρήση αντιβιοτικών, η χρήση και η διαχείριση των φυτοφαρμάκων εντάσσονται σε ένα πλαίσιο, παράμετρος που σηματοδοτεί και την ανάγκη επανεξέτασης των οργανωτικών/διοικητικών ρυθμίσεων.

Το θέμα της ασφάλειας τροφίμων αντιμετωπίζεται υπό το πρίσμα των αντιλήψεων των καταναλωτών αλλά και της γεωργικής παραγωγής.

Η αύξηση της βιολογικής παραγωγής, η αύξηση της κατανάλωσης προϊόντων σήμανσης εντάσσονται στους στόχους της πολιτικής F2F, ενώ αποτελούν εν δυνάμει συγκριτικά πλεονεκτήματα της ελληνικής γεωργίας.

### **Προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΟΠ/ΠΓΕ)**

Διαπιστώνεται μεγάλη αναγνώριση των σημάτων ΠΟΠ, ΠΓΕ και ΕΤΙΠ της ΕΕ ανάμεσα στους Έλληνες καταναλωτές αλλά μικρή αναγνωρισιμότητα σε επίπεδο Ε.Ε. Αντίθετη είναι η εικόνα για τα προϊόντα βιολογικής γεωργίας για τα οποία το ποσοστό των Ελλήνων πολιτών που μπορούν να αναγνωρίσουν το σήμα της βιολογικής γεωργίας είναι συντριπτικά χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέσο ευρωπαϊκό (σχεδόν το μισό) αλλά έχει συνεχή ανοδική πορεία. Η Ελλάδα έχει μεγάλο αριθμό προϊόντων με πιστοποίηση ΠΟΠ και ΠΓΕ (107) προϊόντα) αλλά πολύ περιορισμένος αριθμός έχει εξαιρετική επίδοση στην αγορά και σημαντικές εξαγωγές.

Σημαντικές είναι οι εξαγωγές φέτας (50% της παραγωγής εξάγεται), ελαιολάδων (τέσσερα προϊόντα καλύπτουν το 80% της παραγωγής) και συγκεκριμένων προϊόντων φυτικής παραγωγής αλλά υπάρχει και μεγάλος αριθμός προϊόντων με πολύ χαμηλή παραγωγή ή τυποποίηση. Πολύ μικρή είναι η συμμετοχή του οίνου

στα προϊόντα ΠΟΠ/ΠΓΕ σε σχέση με αντίστοιχες μεσογειακές γεωργίες της Ε.Ε. Η προστασία των προϊόντων ΠΟΠ/ΠΓΕ στις διεθνείς αγορές μέσα από διεθνείς και διμερείς συμφωνίες της ΕΕ παρέχει σημαντικό πλεονέκτημα για εξαγωγές.

Απαιτείται ουσιαστική επανεξέταση της στρατηγικής για τα ΠΟΠ/ΠΓΕ προϊόντα μαζικής κατανάλωσης ώστε να διασφαλίζεται η ύπαρξη ικανοποιητικής παραγωγής για σοβαρή διείσδυση στην αγορά και με ποσότητες που μπορεί να γίνουν αποδεκτές από μεγάλα δίκτυα διακίνησης και σουπερμάρκετ.

Η έκταση της γεωργίας που ασκείται η βιολογική γεωργία είναι υψηλότερη στην Ελλάδα (8%) από την Ε.Ε (7%), με τη συντριπτική πλειοψηφία των εκτάσεων να καλύπτεται από βοσκότοπους, παράμετρος που οδηγεί στο μεγαλύτερο ποσοστό βιολογικά εκτρεφόμενων ζώων (βοοειδή, αιγοπρόβατα) στην Ελλάδα από την ΕΕ, ενώ στη φυτική παραγωγή η μεγαλύτερη έκταση αφορά στην ελαιοκαλλιέργεια, ακολουθούμενη από τα δημητριακά. Ενώ η ζήτηση για βιολογικά προϊόντα αυξάνεται σημαντικά στην ΕΕ στην Ελλάδα είναι περιορισμένη ως αποτέλεσμα της χαμηλής αναγνωρισιμότητας αλλά και του υψηλού κόστους. Η αύξηση των εξαγωγών βιολογικών προϊόντων θα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα όπως, επίσης, και η ενημέρωση του συνόλου της αλυσίδας της αγροδιατροφής για την ιδιαίτερη βαρύτητα που αποδίδουν οι Ευρωπαίοι καταναλωτές στην σήμανση προϊόντων με ετικέτες Fair trade, ευζωίας, προστασίας των ζώων, φιλοπεριβαλλοντικών πρακτικών.

### **Ασφάλεια Τροφίμων από υπολείμματα**

Η ασφάλεια των τροφίμων είναι μια σημαντική προτεραιότητα για τους Έλληνες πολίτες-καταναλωτές τροφίμων οι οποίοι προβληματίζονται με τα υπολείμματα των φυτοπροστατευτικών ουσιών στα τρόφιμα, με τις ασθένειες που μπορεί να βρεθούν και ενδεχομένως να μεταδοθούν από τα φυτά και τα ζώα καθώς και με την ύπαρξη γενετικά τροποποιημένων συστατικών στα τρόφιμα και στα ποτά.

Το σύστημα ελέγχου συνεχώς βελτιώνεται όπως φαίνεται από τις σχετικά λίγες ειδοποιήσεις που αφορούν τη χώρα στο σύστημα RASFF, ενώ οι απορρίψεις των Ελληνικών τροφίμων στα σύνορα άλλων χωρών είναι ελάχιστες. Γενικά υπάρχουν υψηλά επίπεδα συμμόρφωσης των παραγωγών στην τήρηση των υποχρεώσεων για τη χρήση φυτοπροστατευτικών ουσιών.

Οι πωλήσεις φυτοπροστατευτικών δείχνουν διαφοροποιημένες τάσεις (κάποιες μειώνονται αλλά οι περισσότερες αυξάνονται). Επίσης, οι πωλήσεις φυτο-ορμονών αυξάνονται με υψηλό ρυθμό. Στις αδυναμίες της ασφάλειας τροφίμων συγκαταλέγεται η ανίχνευση απαγορευμένων φυτοπροστατευτικών ουσιών ανάμεσα στα υπολείμματα. Το σύστημα ελέγχου πάσχει κυρίως από έλλειψη εξοπλισμού στα εργαστήρια αναφοράς και ανθρώπινου δυναμικού. Επιπλέον,

υπάρχει ανεπαρκής γεωγραφική κάλυψη του συστήματος γεωργικών προειδοποιήσεων και παρατηρούνται ελλείψεις στο δίκτυο συγκέντρωσης μετεωρολογικών δεδομένων. Οι επαγγελματίες χρήστες φυτοπροστατευτικών ουσιών δεν έχουν επαρκή εκπαίδευση και ενημέρωση. Η ενημέρωση των καταναλωτών και η ανησυχία τους για τα υπολείμματα φυτοπροστατευτικών ουσιών είναι μια ευκαιρία για την επέκταση της Βιολογικής Γεωργίας, της Ολοκληρωμένης Γεωργίας (Integrated Pest Management) και της γεωργίας ακριβείας. Απαιτείται η ενεργοποίηση του συστήματος γεωργικών συμβουλών και η διενέργεια προγραμμάτων κατάρτισης.

### **Αντι-μικροβιακή αντίσταση**

Η Ελλάδα έχει μικρότερη χρήση αντιβιοτικών στα ζώα από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο, όμως το ανησυχητικό είναι ότι η χρήση αυξάνεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς.

Οι Έλληνες πολίτες δεν έχουν ενημέρωση για την αντι-μικροβιακή αντίσταση και για την σχέση ανθρώπου-ζώων-περιβάλλοντος στη μικροβιακή αλυσίδα.

### **Καλή Διαβίωση και Προστασία των Παραγωγικών Ζώων**

Τα δύο σημαντικότερα θέματα και προτεραιότητες για την Ελλάδα στο θέμα της διαβίωσης και προστασίας των παραγωγικών ζώων είναι οι μετακινήσεις των ζώων κατά τους θερινούς μήνες σε υψηλές θερμοκρασίες και η μη συμμόρφωση των σφαγείων της χώρας ως προς της εφαρμογή των διατάξεων της νομοθεσίας για την προστασία των ζώων κατά τη θανάτωση όπως επίσης και η διαχείριση των νεκρών ζώων. Η χώρα παρουσιάζει δραματική έλλειψη κτηνιατρικού προσωπικού για τη διενέργεια των επίσημων ελέγχων, με αποτέλεσμα να παρατηρείται συστηματική ανεπάρκεια αμερόληπτων κτηνιατρικών επιθεωρήσεων στον τομέα της ευζωίας των παραγωγικών ζώων. Επίσης, οι συνθήκες παραγωγής των τροφίμων ζωικής προέλευσης υπολείπονται των προτύπων και των όρων που διέπουν την ευζωία των ζώων στις εκτροφές τους, τη μεταφορά τους και την σφαγή τους λόγω της μικρής δυναμικότητας των περισσότερων κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων (οικογενειακού τύπου), της ελλιπούς παιδείας των παραγωγών σε τέτοια ζητήματα, των ιδιαιτεροτήτων που υφίστανται στις ορεινές, νησιωτικές και γενικότερα απομακρυσμένες περιοχές της χώρας και της έλλειψης βασικών υποδομών σε ορισμένους τομείς της κτηνοτροφίας (βοσκότοποι, θερινή διαβίωση κλπ). Οι Έλληνες πολίτες θεωρούν την καλή διαβίωση των ζώων σημαντικό θέμα, ωστόσο δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν επιπλέον για σήμανση προϊόντων από διαβίωση των ζώων καλύτερη από αυτή που ορίζουν οι κανονισμοί.

## Σπατάλη Τροφίμων

Η Ελλάδα δεν διαθέτει εθνική στρατηγική για την πρόληψη της σπατάλης τροφίμων, ενώ υπάρχει κενό γνώσης και επίσημων στοιχείων ως προς το μέγεθος της σπατάλης τροφίμων τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και στις αγροτικές περιοχές.

Η έλλειψη ποσοτικών δεδομένων σε εθνικό επίπεδο και κατά κατηγορία περιοχών για την αποτύπωση της απώλειας και σπατάλης τροφίμων οφείλεται στην έλλειψη συστηματικής και ευρείας καταγραφής της σπατάλης για κάθε στάδιο της αλυσίδας παραγωγής, μεταποίησης, διακίνησης, και κατανάλωσης τροφίμων. Τα υφιστάμενα ποσοτικά δεδομένα για τη σπατάλη τροφίμων είναι αποσπασματικά, στηρίζονται σε διαφορετικά μεθοδολογικά πλαίσια και εστιάζονται κυρίως στην εκτίμηση της σπατάλης τροφίμων από τα νοικοκυριά που σύμφωνα με τα παγκόσμια και ευρωπαϊκά δεδομένα είναι η κύρια πηγή σπατάλης.

Παρά τα προβλήματα μέτρησης η σπατάλη τροφίμων φαίνεται ότι είναι αυξημένη στην Ελλάδα σε σχέση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, ενώ η μείωση της μάλλον δεν αποτελεί έννοια που συμπεριλαμβάνεται στη συνείδηση του ελληνικού καταναλωτικού κοινού. Εμφανής είναι η απουσία ενός φορέα που θα έχει συντονιστικό ρόλο μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων (δημόσια διοίκηση, ιδιωτικός τομέας, επιχειρήσεις, Μη Κερδοσκοπικοί Οργανισμοί, τράπεζες τροφίμων κλπ).

Στα θετικά σημεία συγκαταλέγεται η σημαντική δραστηριοποίηση ιδιωτικών επιχειρήσεων, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και Οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών στην πρόληψη της σπατάλης τροφίμων κυρίως μέσω δράσεων διάσωσης και προσφοράς τροφίμων καθώς και η πρόσφατη σύσταση Συμμαχίας κατά της σπατάλης τροφίμων αντίστοιχη με τις πρακτικές που ακολουθούνται σε άλλες χώρες της ΕΕ. Επιπλέον, το υφιστάμενο εθνικό θεσμικό πλαίσιο παρέχει φορολογικά κίνητρα (απαλλαγή από ΦΠΑ) για την αναδιανομή των πλεονασμάτων τροφίμων και τη διευκόλυνση της δωρεάς τροφίμων. Η απαλλαγή από ΦΠΑ για τις δωρεές τροφίμων αποτελεί βασικό κίνητρο για τον περιορισμό της σπατάλης στις επιχειρήσεις μεταποίησης και εμπορίας τροφίμων.

Είναι αναγκαία η επίσπευση της ανάληψης σχετικών δράσεων για την πρόληψη της σπατάλης τροφίμων μέσα από την ανάπτυξη συνεργειών και συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων μερών, δηλαδή μεταξύ των αρμόδιων κρατικών αρχών, επιχειρήσεων τροφίμων και εστίασης, της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών, και της επιστημονικής & ερευνητικής κοινότητας, με δεδομένο ότι από το 2020 η χώρα μας θα πρέπει να παραδώσει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεδομένα για το μέγεθος της σπατάλης χρησιμοποιώντας την κοινή ευρωπαϊκή μεθοδολογία που έχει οριστεί.



## Υγιεινή διατροφή

Στην Ελλάδα παρατηρείται υψηλή κατανάλωση φρούτων και λαχανικών και ειδικότερα στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις αντίστοιχες Ευρωπαϊκές, ενώ υπάρχει μεγάλη φυτική παραγωγή προϊόντων που σχετίζονται με την υγιεινή διατροφή (π.χ. ελαιόλαδο, φρούτα και λαχανικά). Παρά το γεγονός αυτό, διαπιστώνονται αυξημένα ποσοστά υπερβολικού βάρους και παχυσαρκίας στους Έλληνες σε σχέση με το μέσο ευρωπαϊκό όρο, υψηλή κατανάλωση κρέατος, απομάκρυνση από την ελληνική παραδοσιακή διατροφή, οι δε αγροτικές περιοχές στην Ελλάδα παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό υπέρβαρων και παχύσαρκων ατόμων σε σύγκριση με τις αντίστοιχες Ευρωπαϊκές.

Στα πλεονεκτήματα συγκαταλέγονται η επισήμανση των τυποποιημένων τροφίμων, η ύπαρξη Σχεδίου Δράσης για την Ανασύνθεση των Τροφίμων, η ύπαρξη των Εθνικών Διατροφικών Οδηγών και η υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Σχολικού Προγράμματος διανομής φρούτων, λαχανικών και γάλακτος στα σχολεία στο οποίο συμμετέχει και η Ελλάδα.

Οι σταδιακές αλλαγές στις διατροφικές και καταναλωτικές συνήθειες των Ελλήνων, η αυξανόμενη ευαισθητοποίηση του πληθυσμού σε θέματα διατροφής και παχυσαρκίας, η αυξανόμενη ζήτηση για ποιοτικά προϊόντα από την αγορά και οι σύγχρονες απαιτήσεις των καταναλωτών για υγιεινά προσφέρουν ευκαιρίες για την παραγωγή ασφαλών και θρεπτικών τροφίμων. Σημαντική συμβολή σε αυτό αναμένεται να έχουν οι ευρωπαϊκές στρατηγικές της περιόδου 2021-2027 και ειδικότερα η στρατηγική από το Αγρόκτημα στο Πιάτο και η Κοινή Γεωργική Πολιτική.

## **Εγκάρσιος στόχος: Ο Εκσυγχρονισμός του Αγροτικού Τομέα με την προώθηση και την Διάδοση της Γνώσης, της Καινοτομίας και της Ψηφιοποίησης στη Γεωργία και τις αγροτικές περιοχές και την Ενθάρρυνση υιοθέτησή τους**

### **Σύστημα Γεωργικής Γνώσης και Καινοτομίας (AKIS)**

Η προώθηση και η διάδοση της γνώσης, της καινοτομίας και της ψηφιοποίησης στη γεωργία και τις αγροτικές περιοχές και η ενθάρρυνση της υιοθέτησής τους αποτελούν σταθερούς στόχους της ΕΕ όπως επιβεβαιώνεται και από το Άρθρο 5 του προτεινόμενου Κανονισμού της ΚΑΠ στο πλαίσιο του οποίου συνιστά εγκάρσιο στόχο .

Σημαντικό πρόβλημα για τη διάχυση και μετάδοση της καινοτομίας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του πρωτογενούς τομέα της χώρας μας αποτελεί το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των αρχηγών/διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Η συντριπτική πλειονότητα των επικεφαλής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα διαθέτει μόνο πρακτική εμπειρία (οξύτατο πρόβλημα η έλλειψη γνώσεων και δεξιοτήτων) με αποτέλεσμα χαμηλή παραγωγικότητα και χαμηλό ύψος της προστιθέμενης αξίας της παραγωγής, μη υιοθέτηση καινοτομιών, κ.λπ.

Επιπλέον κινδύνους δημιουργεί και η δημογραφική γήρανση των απασχολούμενων στη γεωργία.

Σημειώνεται επίσης το υψηλό ποσοστό των ατόμων ηλικίας 15-24 ετών που βρίσκονται εκτός απασχόλησης και εκπαίδευσης-κατάρτισης (NEETS) στη χώρα μας. Ο κίνδυνος της φτώχειας είναι ιδιαίτερα αυξημένος για αυτή την πληθυσμιακή ομάδα.

Ενθαρρυντικό βέβαια είναι το γεγονός ότι οι νεοεισερχόμενοι στη γεωργία έχουν σαφώς ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο (γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης/κατάρτισης) σε σχέση με την προαναφερόμενη γενική εικόνα.

Στη χώρα μας όμως η κατάρτιση των γεωργών περιορίζεται αποκλειστικά στην παροχή κατάρτισης προς τους δικαιούχους του Μέτρου «Εγκατάσταση νέων γεωργών». Επιπλέον, παρατηρείται μια εμμονή στη διατήρηση του ίδιου μοντέλου (τεχνικές, θεματολογίες, πρακτικές κλπ) κατάρτισης των γεωργών.

Διαπιστώνεται παράλληλα η αδυναμία της χώρας να παρέχει υψηλό επίπεδο τεχνικής υποστήριξης – καθοδήγησης των γεωργών και να δημιουργήσει ένα αξιόπιστο Σύστημα Γεωργικών Συμβουλών για δύο συνεχόμενες προγραμματικές περιόδους (2000-2006, 2007-2013).

Το Σύστημα Γεωργικής Γνώσης και Καινοτομίας της χώρας εμφανίζεται ως αδύναμο (ασθενής σύνδεση μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, έλλειψη ισχυρού φορέα ή πόρων σε εθνικό επίπεδο που υποστηρίζει το Σύστημα, έλλειψη παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών στους γεωργούς και προς όφελός τους), ασυντόνιστο και κατακερματισμένο.

Έτσι, παρά το υψηλό ερευνητικό δυναμικό της χώρας, το μεγάλο αριθμό ερευνητικών υποδομών και την αύξηση της εξωστρέφειας των Ελλήνων ερευνητών - και της δυναμικής τους στο πλαίσιο των διεθνών projects και δημοσιεύσεων, καταγράφεται ανεπαρκής μηχανισμός ανάπτυξης, προώθησης - διάχυσης και αξιοποίησης της καινοτομίας στον πρωτογενή τομέα παράλληλα με την απουσία διασύνδεσης των αναγκών του με την έρευνα.

Επίσης σημειώνεται ότι οι περισσότερες καινοτομίες στη γεωργία είναι εντάσεως κεφαλαίου και γνώσης. Έτσι σε χώρες όπως η Ελλάδα όπου η γεωργία ασκείται από μικρές επιχειρήσεις με χαμηλή κερδοφορία και περιορισμένη πρόσβαση σε κεφάλαιο, απουσιάζει μια κρίσιμη μάζα μονάδων ικανού μεγέθους, που να μπορούν να επενδύσουν στην Έρευνα και Ανάπτυξη. Αυτό συνεπάγεται ότι οι δαπάνες για καινοτομικές δραστηριότητες είναι χαμηλές ενώ παράλληλα δεν ασκούνται πιέσεις προς την πολιτεία για τη θέσπιση δομών αλλά και κινήτρων στο ερευνητικό δυναμικό της χώρας προκειμένου να ασχοληθεί με την έρευνα που αφορά σε τρέχοντα προβλήματα της ελληνικής γεωργίας.

Η απουσία επίσης συνεργατικών δράσεων (cluster ή άλλων σχηματισμών) και έλλειψη μηχανισμών διαμεσολαβητών καινοτομίας δημιουργεί σοβαρές δυσκολίες προσαρμογής στις σύγχρονες ανάγκες και συνθήκες της αγοράς, παρά τη θετική εμφάνιση συνεργατικών πρωτοβουλιών (περιφερειακού συντονισμού, κοινωνικής καινοτομίας/γεωργίας, κ.λπ.) σύμπραξης για την επίτευξη του στόχου της καινοτομίας.

Εν ολίγοις η ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών και εν γένει καινοτομιών στη γεωργία υπολείπεται των προσδοκιών.

Σημειώνεται τέλος ότι το επίπεδο επένδυσης στην έρευνα πολύ χαμηλό - η Ακαθάριστη Εγχώρια Δαπάνη για Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη (ΑΕΔΕΤΑ), παρότι ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε, συνεχίζει να υστερεί αναφορικά με την ΕΕ. Επιπλέον, συνολικά η χώρα μας ανήκει στην ομάδα των χωρών της ΕΕ με μέτριες

επιδόσεις καινοτομίας/moderate innovators, με σαφή υστέρηση σε επιδόσεις στους δείκτες καινοτομίας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

## Ψηφιοποίηση και Ελληνική Γεωργία

Όσον αναφορά τη διείσδυση των ΤΠΕ στην Ελλάδα, διαπιστώνεται καταρχάς η ύπαρξη επιχειρήσεων με υψηλό τεχνολογικό επίπεδο και εξειδικευμένο προσωπικό. Παράλληλα, το ευρυζωνικό τηλεπικοινωνιακό δίκτυο (συνδέσεις ADSL, VDSL), καλύπτει τα αστικά κέντρα σε ποσοστό 79% ενώ γίνονται περαιτέρω προσπάθειες βελτίωσης της κατάστασης στις δυσπρόσιτες περιοχές.

Η πρώτη και βασική αδυναμία όσον αφορά την ψηφιοποίηση στην Ελλάδα, αφορά στο επίπεδο των τεχνολογικών δεξιοτήτων, το οποίο στην ύπαιθρο είναι ιδιαίτερα χαμηλό. Το ποσοστό των ατόμων με βασικό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων αγγίζει 27%, γεγονός που υποδηλώνει την αδυναμία χρήσης και την ανεπαρκή διάδοση ψηφιακών τεχνολογιών, η οποία σε συνδυασμό με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των εργαζομένων υποβαθμίζουν τον αγροτικό τομέα. Σύμφωνα με το «Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI)», η Ελλάδα κατατάσσεται στην 27η θέση κατά τα έτη 2017-2018, παρουσιάζοντας περιορισμένη πρόοδο σε σχέση με άλλα κράτη μέλη τα τελευταία χρόνια. Η υστέρηση αυτή εμφανίζεται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, και μόνο στις ηλικίες από 16 έως 24 ετών ο σχετικός δείκτης πλησιάζει περισσότερο τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Επιπλέον, σημαντική είναι η υστέρηση στη συμμετοχή σε προγράμματα διά βίου μάθησης ενώ οι ευκαιρίες για επαγγελματική εκπαίδευση και ενημερωτικές δράσεις είναι ανεπαρκείς. Η σχετική χαμηλή ένταση εργασιών ΤΠΕ σε επίπεδο χώρας συνδέεται με το ποσοστό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) που παρέχουν εκπαίδευση ΤΠΕ στους υπαλλήλους τους. Αυτό το ποσοστό έχει μειωθεί από το 2016 στο 2017, γεγονός που επηρεάζει τις ψηφιακές δεξιότητες του ελληνικού εργατικού δυναμικού, καθώς σύμφωνα με εκτιμήσεις, η χρήση των ΤΠΕ απαιτείται σε περισσότερο από το 90% των χώρων εργασίας.

Ταυτόχρονα οι πόροι για έρευνα και ανάπτυξη είναι περιορισμένοι, ενώ αρκετά χαμηλή είναι και η δραστηριότητα μεταφοράς τεχνολογίας μεταξύ ΜΜΕ, ερευνητικών ινστιτούτων και παραγωγικών φορέων του αγροτικού κόσμου. Σε όλα τα παραπάνω μπορεί να προστεθεί το υψηλό κόστος παραγωγής προϊόντων και επενδύσεων που οφείλεται σε αντικειμενικές αδυναμίες (π.χ. νησιωτικότητα, ορεινοί όγκοι, μικρές καλλιεργήσιμες εκτάσεις) και η μεγάλη εξάρτηση από επιδοτήσεις τα οποία εμποδίζουν εξίσου τις επενδύσεις σε ψηφιακές τεχνολογίες.

Η βελτίωση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και των ευκαιριών επαγγελματικής κατάρτισης (τριτοβάθμια και επαγγελματική εκπαίδευση, διά βίου μάθηση, κλπ),

κρίνεται απαραίτητη για αναβάθμιση του τεχνολογικού υποβάθρου και την προσέλκυση νέων στη γεωργία. Η χρήση των ΤΠΕ μπορεί να δώσει κάποια λύση στο πρόβλημα με τη χρήση ψηφιακών βιβλιοθηκών, τη χρήση Διαδικτύου για ανάκτηση πληροφοριών, τη χρήση πολυμεσικών εφαρμογών για την εκπαίδευση σε ειδικά θέματα, τη χρήση τεχνολογιών τηλεδιάσκεψης για την καταπολέμηση του προβλήματος της απόστασης και μετακίνησης για επιμόρφωση. Ο προσανατολισμός των ΜΜΕ και των ερευνητικών ινστιτούτων σε καινοτόμες δράσεις με την χρήση εργαλείων ΤΠΕ, δύναται να δώσει ώθηση στην ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ των φορέων του αγροτικού τομέα και να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Οι πρωτοβουλίες και οι οργανωμένες δράσεις με στόχο την προώθηση και την αποτελεσματική εκμετάλλευση των γεωργικών προϊόντων υψηλής ποιότητας ταυτόχρονα με την ευαισθητοποίηση των τοπικών επιχειρηματιών σε θέματα που σχετίζονται με την καινοτομία και τη διαχείριση της τεχνολογίας μπορούν να φέρουν, με τη σειρά τους, βήματα προόδου στον αγροτικό τομέα.

Η χώρα παρουσιάζει μεγάλη καθυστέρηση στην ενσωμάτωση σύγχρονων τεχνολογιών και καινοτομιών στην παραγωγική διαδικασία το οποίο οφείλεται στην έλλειψη τεχνολογικού υπόβαθρου και έλλειψη κουλτούρας καινοτομίας στις υπάρχουσες επιχειρήσεις. Ενδεικτικά, σε ότι αφορά τον αριθμό των ΜΜΕ που πραγματοποιούν πωλήσεις μέσω διαδικτύου, η Ελλάδα βρίσκεται στην προτελευταία θέση (27<sup>η</sup>) μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε. Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας με τριτοβάθμια εκπαίδευση υπερβαίνει το μέσο όρο της ΕΕ, η χώρα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις, που εντείνονται από την απώλεια ανθρώπινου δυναμικού υψηλής τεχνολογικής κατάρτισης στο εξωτερικό (brain drain).

Παράλληλα, ο υψηλός βαθμός πολυπλοκότητας της γραφειοκρατίας των δημοσίων υπηρεσιών καθώς και το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων το οποίο δεν επιτρέπει ψηφιακές επενδύσεις μεγάλης κλίμακας καθιστούν δύσκολη την βελτίωση της κατάστασης. Μέχρι σήμερα έχουν εγκριθεί περισσότερα από 220 σχετικά έργα ΤΠΕ που είναι συμβατά με την Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική, με συνολικό προϋπολογισμό 800 εκατομμύρια ευρώ, αλλά η εφαρμογή τους εμποδίζεται από τη γραφειοκρατία που θέτει μια σειρά εμποδίων σχετικά με την ταχεία εφαρμογή αυτών των πολιτικών και πρωτοβουλιών ψηφιακού μετασχηματισμού.

Στο πλαίσιο της ανάλυσης SWOT έγινε απογραφή και αποτύπωση του διοικητικού μηχανισμού (φορείς, δομή και ρόλοι) που εμπλέκονται στην εφαρμογή της ΚΑΠ την τρέχουσα περίοδο και των πληροφοριακών συστημάτων, εφαρμογών,

βάσεων δεδομένων και μητρώων που υποστηρίζουν την εφαρμογή των επιμέρους Πυλώνων και Μέτρων αυτής.

## **Ψηφιοποίηση – Αξιοποίηση ΤΠΕ στο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου της ΚΑΠ**

Διαπιστώθηκε ότι σε υψηλό ποσοστό τα καθεστώτα ενισχύσεων του Πυλώνα I και II της ΚΑΠ υποστηρίζονται μηχανογραφικά από πολλαπλά πληροφοριακά συστήματα, εφαρμογές και βάσεις δεδομένων που έχουν διαχρονικά αναπτυχθεί και συντηρούνται από το Υπουργείο, τον ΟΠΕΚΕΠΕ και λοιπούς εμπλεκόμενους φορείς. Η πληθώρα εφαρμογών έχει οδηγήσει μεν σε ικανοποιητικό επίπεδο μηχανογραφικής υποστήριξης και αυτοματοποίησης διαδικασιών, αλλά συνεχίζουν να υπάρχουν ορισμένες ελλείψεις που εντοπίστηκαν ως αδυναμίες.

Η αναπόφευκτη εμπλοκή πληθώρας φορέων και στις διοικητικές διαδικασίες αλλά και οι πολλαπλές απαιτήσεις των επιμέρους Κανονισμών που διέπουν τα καθεστώτα ενίσχυσης αλλά και του Εθνικού Θεσμικού Πλαισίου δυσκολεύουν την επιτάχυνση ενοποίησης/ομογενοποίησης μητρώων και απλούστευσης διοικητικών διαδικασιών.

Τα κύρια συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανωτέρω απογραφή και ανάλυση είναι τα ακόλουθα:

- ✓ Για την υποστήριξη της νέας ΚΑΠ 2021 – 2027 θα απαιτηθεί η δημιουργία νέων ή επεκτάσεις υφιστάμενων πληροφοριακών συστημάτων για την υποστήριξη των πιστώσεων των Ευρωπαϊκών Γεωργικών Ταμείων ΕΓΤΕ και ΕΓΤΑΑ και του προγράμματος αγροπεριβαλλοντικών μέτρων που θα προκηρυχθούν στο πλαίσιο του Στρατηγικού Σχεδίου 2021-2027

- ✓ Για τα καθεστώτα που μέχρι σήμερα δεν υποστηρίζονται μηχανογραφικά (πχ. ΚΟΑ, ΕΓΤΕΕ εκτός ΟΣΔΕ), έχει προγραμματιστεί η υλοποίησή εφαρμογών υποστήριξης των διαδικασιών εκκαθάρισης των ενισχύσεων και πληρωμών από τον ΟΠΕΚΕΠΕ μέχρι 31/12/2020.

- ✓ Επίσης ο ΟΠΕΚΕΠΕ βρίσκεται σε διαδικασία για την επέκταση της διαλειτουργικότητας των συστημάτων του για ανταλλαγή περισσότερων δεδομένων με φορείς που ήδη υπάρχει διασύνδεση ή με φορείς που θα ξεκινήσει η διασύνδεση. Οι ενέργειες πραγματοποιούνται μέσω του Κέντρου Διαλειτουργικότητας (ΚΕΔ) της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης (ΓΓΠΣΔΔ) του Υπ. Ψηφιακής Διακυβέρνησης.

Βάσει απολογιστικής έκθεσης για τα επιτεύγματα και τις επιπτώσεις των ΠΑΑ στις AIR 2019 αναφέρεται σε έλλειψη στοιχείων για τη μέτρηση Δεικτών που κυρίως

αφορούν σε συστήματα συλλογής και παρακολούθησης αγροπεριβαλλοντικών δεδομένων και διαχείρισης/χρήσης φυσικών πόρων (νερό-ενέργεια), όπως βελτίωσης ποιότητας αέρα και υδάτων, εκπομπών αερίων θερμοκηπίου προερχόμενων από τη γεωργία, παρακολούθησης χρήσης φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων, παρακολούθησης μείωσης θρεπτικών συστατικών και νιτρορύπανσης, παρακολούθησης βιοποικιλότητας και ελλείψεις/ανακολουθίες στην συστηματοποίηση των ορισμών στοιχείων που συλλέγονται από τη Eurostat, εθνικές και περιφερειακές στατιστικές υπηρεσίες και από τα επιμέρους Επιχειρησιακά Προγράμματα.

Σε συνέχεια όλων των ανωτέρω και για την πλήρη, έγκαιρη και ασφαλή παρακολούθηση των παρεμβάσεων και των δεικτών της νέας ΚΑΠ, πρέπει να διερευνηθούν/διαμορφωθούν προτάσεις για :

- ❖ Συντονισμό αναγκών για ανάπτυξη πληροφοριακών συστημάτων, διασύνδεση με γεωχωρικές βάσεις δεδομένων (υφιστάμενες και νέες υπό ανάπτυξη) μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων διευθύνσεων του ΥΠΑΑΤ, του ΟΠΕΚΕΠΕ και λοιπών συνεργαζόμενων φορέων

- ❖ Δημιουργία κεντρικού ομογενοποιημένου Μητρώου αγροτών και αγροτικών εκμεταλλεύσεων στο ΥΠΑΑΤ

- ❖ Δημιουργία νέων πληροφοριακών συστημάτων της νέας ΚΑΠ για καθεστώα που είτε δεν υποστηρίζονται καθόλου είτε δεν υποστηρίζονται επαρκώς από υφιστάμενα πληροφοριακά συστήματα .

- ❖ Βελτίωση του τρόπου ενημέρωσης των κύριων πληροφοριακών συστημάτων της τρέχουσας και επόμενης Προγραμματικής Περιόδου (πχ ΟΠΣΑΑ, ΟΠΣΕΑΕ) από συστήματα τρίτων βάσει κατάλληλων τεχνικών λύσεων

- ❖ Συστηματική συλλογή δεδομένων από πηγές εκτός Υπουργείου (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας κ.α.)

- ❖ Δημιουργία ενός κεντρικού συστήματος για το ΥΠΑΑΤ συγκέντρωσης δεδομένων (data collection) με τη δημιουργία αποθήκης δεδομένων και τη χρήση τεχνικών data analytics και εξόρυξης δεδομένων (κεντρικό σύστημα Επιχειρηματικής Ευφυΐας (BI)) για την εξαγωγή δεικτών παρακολούθησης για την νέα ΚΑΠ

- ❖ Δημιουργία Πλατφόρμας διαχείρισης και δημοσιοποίησης των διοικητικών και στατιστικών δεδομένων και δεικτών παρακολούθησης των στρατηγικών σχεδίων και πολιτικών του ΥΠΑΑΤ

Σε ό,τι αφορά τις πολιτικές επιλογές για την επιτάχυνση της ανάπτυξης/βελτίωσης/επέκτασης της Πληροφοριακής Υποδομής του Υπουργείου και των εμπλεκόμενων φορέων θα πρέπει να υποστηριχθεί η συνεργασία μεταξύ των διαφορετικών Υπουργείων/Φορέων και Διευθύνσεων, σε τρεις βασικούς άξονες:

α) Παροχή ολοκληρωμένης και έγκυρης παρακολούθησης των δεικτών της νέας ΚΑΠ (καταγραφή, έλεγχος και επεξεργασία δεδομένων μέσω κεντρικού μητρώου στο ΥΠΑΑΤ που θα πρέπει να ελέγχεται από την Διαχειριστική Αρχή του ΣΣ)

β) Απλούστευση διαδικασιών – μείωση γραφειοκρατίας, επαύξηση ακρίβειας διασταυρωτικών ελέγχων

γ) Παροχή διαφανούς και έγκαιρης ενημέρωσης προς τους δικαιούχους των καθεστώτων αλλά και τακτική (όχι ad-hoc) υποστήριξη λήψης πολιτικών αποφάσεων / διορθωτικών δράσεων κατά την πορεία εφαρμογής.

Στην κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει να ενεργοποιηθούν άμεσα οι επιμέρους αρμόδιες υπηρεσίες και ο απαιτούμενος συντονισμός για την προετοιμασία των συστημάτων και όποιων μελετών re-engineering κρίνονται απαραίτητες ώστε κατά την οριστικοποίηση των Κανονισμών και του θεσμικού πλαισίου τα συστήματα και διαδικασίες να είναι έγκαιρα in-place, με έμφαση στην αναλυτική περιγραφή των δομικών στοιχείων των μητρώων και βάσεων δεδομένων, των μεθόδων ενημέρωσής τους και των αντίστοιχων μεθόδων υπολογισμού δεικτών, π.χ. επιδόσεων.